

„Varpas“ išleidžiamas
Tilžeje 20 kiekvieno
mėnesio. Metinė prekė
su prisiuontimu:
Rusijoje uždeng-
tose gromatose . 6 rubl.
Prusuose . . . 4 mark.,
Amerikoje ir kitur 5 mark.

VARPAS

Apgarsinimai „Varpe“
kaštuoja už kiekvieną ke-
tvirtai dalį eilutę smulkiu
raštu spaustą 20 pfen. arba
10 kap., priimami „Varpo“
išleistuvėje T i l ž e j e.
(Tilsit, Ostpreussen.)

literatūros, politikos ir mokslo mėnesinis laikraštis.

Priverstinis lankymas mokslaviečių.

Užduotė mokslavietės, kaip patsai jos vardas reiškia, yra platinimas mokslo ir šviesos tarp žmonių. Jai jį šita užduotė pildo tikrai, jai jos užžiūrėtojai laikysis principo teisingumo, jį užims antrą vietą po bažnyčia, ir stosis kaip jos padėtoja. Mokslavietėje negal būti vietos dėl politikos, nes mokslas aptemtas politika nėra mokslu, bet jo parodija. Nuo mokslo reikalaujame teisybės, o ne garbinimo politinių pažiūrų mokslo nešiotojų.

Iki 1864 m. Lietuvoje lietuviams primestos buvo lenkiškos mokslavietės, kurios ne tiek nenžsiimdavo platinimu apšvaistos, kiek lenkiškų pažiūrų ir lenkiškos kalbos tarp lietuvių. Del greitesnio išsimokinimo platinamos per mokslavietę kalbos, norintiems ragauti mokslo pavietinėse mokslavietėse ir toliaus pasiekti dvasišką seminariją (priėmimas ukinjų vaikų į gimnaziją ir augštesnes mokslavietes, ciecorišku reskriptu nuo 17 karvelio 1824 m. buvo uždraustos), uždrausta buvo nors žodį ištarti lietuviškai; nusidėjusius už tai vaikus nubausdavo tankiausiai, klupdįdami juos ant papiltų žirnių. Didesnė vienok dalis mokytinių pradinių mokslaviečių mokėdavos tikrai skaityti ant lietuviškų maldaknižių; del tų lenkiška kalba nebuvo reikalinga — mokslavietė nenorinėjų prie jos nevertė. Tokias mokslavietes mūsų krašte dar atmena šiandien gyvenanti senesni žmonės. Jos laikomos buvo tankiausiai už pinigų ponų, o ne pačių ukinjų.

Kad lenkiška mokslavietė nebuvo atsakanti reikalams mūsų krašto, kiekvienam yra suprantama. Nors joje mažiau paniekėdavo mūsų kalbą, kaip tai daro šiandieninė maskoliška mokslavietė, užlaikoma ne už maskoliškus, bet už ukinjų pinigus, bet lenkiška mokslavietė tų, kurie mokinosi lietuviškai, mažai temokino rašto. Teisybė, lenkiškas raštas, kaip ana raidės ir pati rašyba, buvo vienokios — taip, kad tie, kurie išmoko rašyti lenkiškai, galėjo lengvai tą mokslą pri-

taikyti prie lietuviškos kalbos, ale tokių nebuvo per daug, o kitų, tai yra daugumo, mokslas užsibaigdavo ant išsimokinimo tikrai lietuviškai skaityti.

Galima yra šiandien peikti senesnę lenkišką mūsų krašto mokslavietę, tai vienok jį tur ir nuopelną savo: jį užaugino del bėgančių laikų tėvus mokančius lietuviškai skaityti, o tie jau rupinas, duoti ir vaikams savo tą patį mokslą, nes šiandieninė maskoliška mokslavietė, lietuvių užlaikomos, tuom neužiima. Įėję į bažnyčią patėmyjame, kad tenai nematyt, išėmus mažus kudykius, kurisai nesimelstu iš lietuviškų knių, tai yra patėmyjame, kad nėra beveik lietuvių, kurisai ant knių savo kalboje skaityti nemokėtu, o daugelis jau ir rašto sugrabalioja. To nepadaro juk nė šiandieninė maskoliška mokslavietė, nė rupestingumas maskoliškos valdžios, kuri ne tikrai ką to mokslo neplatina, bet visaip jį stabdyti stengiasi, drausdama lietuviškas knigas, kaip kur jas atiminėdama nuo išeinančių iš bažnyčių, drausdama ant jų vaikus mokėti dagi tėvams. Tą truputį gero, ką šiandien matome, turime priimti už vaisius senos lenkiškos mokslavietės mūsų krašte.

Maskoliški laikraščiai vis tankiau perkratinėja klausymą priverstino, ant paveiklo Vokietijos ir kitų vakarinių viešpatysčių, lankymo ir Maskolijoje pradinių mokslaviečių. Šimet tą klausymą pakrutina ir mūsų krašto biurokratijos laikraštis, „Vilenskij Viestnik“, išrasdamas, kad del įsikunijimo šito klausymo valsčiams, tai yra ukinjams, prigul pasirupiti apie įrengimą reikalingo delto skaitlius mokslaviečių. Kada atsakantis skaitlius mokslaviečių atsirastu, žinoma, kad nesunku būtų valdžioms išduoti reikalingą dekretą, liepiantį visus vaikus atsakančiame amžyje esančius, po baime nubaudimų jų tėvų, lankyti mokslavietes.

Kad valsčini priguli nešti savo ankas del įrengimo naudingų ne tikrai jam vienam, bet visai apigardai ir viešpatystei įvėdymų, nieks apie tai neabejoja; supranta tai ir mūsų krašto valsčių

anariai, kurie ne visi juk avigalviai, už kokius juos laiko mūsų valdytojai. Ne viens iš mūsų valsčionių gal geriau numano apie reikalus savo apigardos, kaip sėdintieji Peterburge ministeriai, arba ir Vildiaus jeneral-gubernatorius su kuratoriumi moksliskos apigardos, nelaikančių už reikalingą daigtą rokuotis su norais apigardos gyventojų ir atminti apie jų reikalus. Iš tokio neatminimo reikalų ir norų apigardos gyventojų išdygsta tai, ko gal ir negeidžia mūsų valdytojai — kad mūsų valsčionys neskubina su savo aukomis, kurias ne pagal norą aukautojų vartoja tie, kurie nieko neaukauti, tai yra biurokratai-valdytojai apigardos.

Reikaluose įrengimo mokslaviečių ka-gi nutėmyjame mūsų krašte? — Metinės knygutės, išduodamos Vildiaus moksliskos apigardos, nurodo, kad skaitlius mokslaviečių apigardoje ne danginasi, bet mažinasi; užtatai girdime skandus maskoliškų publicistų, kad danginasi skaitlius paslaptinių mokslaviečių, kurios nepildo paliepinų, išreikštų cirkuliaruose p. Apšvaistos ministerio ir Vildiaus moksliskos apigardos kuratoriaus. Kodel taip? Lengva suprasti: valdžios menkai aukauja del reikalų apšvaistos Lietuvoje, gyventojai-gi jos, nešdami aukas, norėtų, kad mokslo užžiūrėtojai ir jų norus atmigtų; kada-gi to valdytojai nedaro, tai gyventojai, rasdami už jų aukas valdžių įrengtas mokslavietes problematiškos del savęs naudos — mažina aukas, bet užtatai įrengia paslėptas mokslavietes, labiau jų reikalams atsakančias. Maskoliškų laikraščių korespondentai garsina, neva lankyti valdines mokslavietes draudžia lietuviams kunigai; bet ar-gi nuo gero ir naudingo galima ką nudrausti? Jaigu tėvai klauso draudimų keno nors, ar tai kunigų jai jie draustų, ar ko kito — tai, tur but, ir uždejuose valdinės mokslavietės randasi klaidos, kurių jos užžiūrėtojai patėmyti nenor. Mūsų krašte valsčiai lietuviški, valsčionys reikalauja lietuviškų pradinų mokslaviečių, kurios kuolengviausiu budu stengtųsi šiek-tiek apšviesti žmones — valdinė-gi mokslavietė yra maskoliška, kur vaikai nesupranta kalbos mokinimo, kurioje vaikų kalba yra paniekta nežinia kodel. Mūsų mokytojai sako, kad tai daro delto, kad lietuviai galētu maskoliškai išimokiti, bet tų vėliai klausiu, o kada ir kur jie gal lietuviškai išmokti? O ar-gi nors maskoliškai ištikro išmokina.

Neginama, kad lietuviams prigul mokėti maskoliškai, ale tiktai tiems kurie priversti jieskoti uždarbio Maskolijoje, t. y. baigusiems augštesnį už pradinį mokslą; į kareivius eina tiktai mažadalis, vos 10% gyventojų, prasti žmonelės, darbininkai, kaip atsitikimai parodo, ne Maskolijoje uždarbio ir prieglaudos jiesko, bet traukia tukstanciais dagi į Argentina arba Brazilija, kur nor

tikejimišką liuosybę randa, ko Maskolijoje nėra lietuvių vaikams ne pradinėse mokslavietėse? Laikas lankymo mokslavietės yra trumpas; visada taip atsitinka, kad ką šiek-tiek suprato per žieminius mėnesius, vasarą, prie bandos, viską užmiršta, ir kituose metuose vėliai pradėti reikia nuo pradžios — ir taip ad infinitum. Ergo maskoliška mokslavietė, kur vaikus mokina iš pats pradžios nesuprantamoje kalboje, maskoliškai neišmokina, nes išmokiti ir negal prie tokios pedagogiskos sistemos, lietuviškai-gi visai nemokina. Delto-gi darbas, ir tai sunkus, ir del vaiko, ir del mokytojo, eina per niek. Yra lietuvių mokančių maskoliškai, bet jie tą kalbą išsimokina ne pradinėje mokslavietėje. Tokiu budu Lietuvos ukinikams maskoliškos pradinės mokslavietės negal buti per daug naudingos, jie jų ir negeidžia; priversta jas lankite tiktai delto, kad kitokių neranda: paslėptos neužtinka. Rasdami jas nenaudingomis, Lietuvos ukinikai negal širdingai atsiliepti ant pakvietimo „Vilensko Viestniko“ ir skubiti su savo aukomis del jų padauginimo, idant galima butų išduoti paliepiną del priverstino lankymo mokslaviečių. Kur tiktai yra sviete priverstinas lankymas mokslaviečių, jos yra laikomos viešpatystes aukomis, o ne valsčių; valsčiai įrengia sav tokias mokslavietes, kokių geidžia valsčionys, ir kokių reikalauja gyventojai valsčių. -j-a-

Pagieža.

Lenkiškai parašė Broliis.

Lietuviškai vertė V. K.

(Tąsa.)

Prieš saulėtekį Keršis su Minkeliu vel stovėjo prieš prieangę Dabravyčius, kaipo geras ukinikas, keldavo anksti; neilgai laukė.

— Turite tris rublius? — paklausė išeidamas.

Anupras drebančiomis rankomis išėmė pinigų, prisiartino prie prieangės ir padavė.

— Ignotai — riktėlėjo Dabravyčius — te raktą! atiduok jiems arklį!

Minkelis palenkė galvą ir tarė:

— Tegul daugalinciam Ponui Dievas atleis ir nepaskaitys mano asarų ant sudo . . . .

Tie žodžiai išbudino tigra. Užveizdas pasiuto; užmiršo Jelenskį, visą svietą: su riksmu šoko ant žmogaus.

— Aš tau paskaitysiu! . . . .

Kančius dukart sušvilpė ore ir krito sykį ant sprando, kitąsyk ant žilos galvos. Keršis, stovėdamas užpakalyje kaimyno, siedo, apstipo. Toje-pat valandoje Jackutis vienmarškinis išbėgo ant prieangės ir uždejavo:

— Tėte! . . . .

Užveizdas staiga atsikreipė. Vaikutis, įstebeilinęs akis į senelį, stovėjo sustingęs ir kvėpuodamas gaudė orą. Dabravyčius pakreipė akis ant žmogaus, norėdamas jį nuvyti — ir nusiminė: tas žiūrėjo į jo sunų sopulingai, stamanciai ir lyg tąsomas kvėpavo; nuo galvos, prakirstos kančiumi, sunkėsi kraujas, raudonino žilus plaukus ir varvėjo per veidą. Užveizdas pagriebė vaiką į glėbį ir įbėgo į kambarį.

IV.

Keršis neišdrīso žvilgtelti ant paniekīto kaimo patrijarkos, nuleidēs akis ī zeme, sušnabzdējo: eiva!

Minkelis, nieko negalvodamas, nusivilko. Skaudējimo nejautē: użimas, apņemimas akių — nē vienos mislies. Sukandē dantis paēmē arklī ir atstolino.

Kada senelis su sukruvīta galva pasirodē tarp keleivių, riksmas rustybēs ir apmaudo īstruko īs keturių dešimčių krutinių.

Daugelis pradējo blaškytis tarp vežimų, lyg vilkas duobėje, o pasidarē taip baisium, kad ne tik žmonēs, bet ir arkliai traukēsī nuo jo.

— Keršis kvailys — murmējo lyg meška — kad aš bučiau buvęs . . . .

Pašērē skubiai arklī ir pradējo kinkytis; vienas atnešē senukui vandens apsimazgoti.

Visāmē keleivių surinkime pasidarē tylā, kalbējo pašnabzdoms, net vaiksčiojo atsargiaus; ant galo īsvaziavo ant vieškelio.

— Ką? . . . . tai ir vaziuosime — tarē Keršis, persizęnojęs.

— Nevaziuosime! sumurmējo lyg īs po zemēs atsisotojēs priēšais Daugelis — taip likti negali.

Minkelis prie jo:

— Tamista Mikol — sušnabzdējo — atsipeikē; ką čia padarysi? . . . .

— Ką padarysi! kad butų tai pasidarę pas mus, bučiau užmušēs tą žvērį iki smert . . . . o paskui, tegul buna valia Dievo ir malonis pono Jelenskiō, bet ir čia negali dovanoti . . . . Girdējei, tamista, ką apie jį sako? Sodoma ir Gomora! Giedokime „Apginėjau vargstančių, Dieve maloningas“!

Kaimynai grįžo atgalios.

— Brolau — tarē Minkelis — ar tu žinai, ką šneki?

— Žinau! Ne už savę giedosiu, nē už tamistą, tiktai už skriaudą, šaukiančią atmonijimo, o jaigu bijotēs Dievo rustybēs, giedokite už manę; kad su juom sykiu ir manę perkunas užmuštų — negali taip palikti . . . .

— Dievas be mūsų žino, kas kam priguli — malšino Minkelis.

— Ką tai žino . . . . tegul girdi! ant svieto yra mažai tokių žmogūdžių; tegul pirmiausiai ant jo atkreips akis . . . . ką? giedate?

Vislavas, išlindēs īs kuopos, tarē:

— Kas bus, tai bus . . . . aš prie tamistos prisidēsiu. . . . Tuom tarpu keleliu īs kaimo įsuko ī vieškelį vežimas; ant jo sēdējo kudas, susikuprinęs senukas ir gulējo pušinis grabas. Keleiviai nusiēmē kepures ir pradējo šnabzdėti: „Aniolas Dievo.“

Vincukas, žingeidus vaikinās, kreipdamasis prie senuko, paklausē:

— O kas pasimirē?

Žmogus pakēlē galvą, pažvelgē klaidžiomis akimis ir drebančiomis lupomis pašnabzdoms pasakē:

— Marti, suneli, marti . . . . Akamonas užmušē, tai ir lydžiu.

— Kaipgi tai užmušē? — susuko keliolika balsų.

Senis sustabdē kumelę, apsidairē aplink ir tarē:

— Ne pirma tai piktadėjystē ir ne paskutinē.

Akēdama apsirgo lauke ir atsīsedo truputį . . . mušē, mušē, vos gyvą pervežēmē namuosna. Turėjau du sunu, vienas liko, o ir tas vos ne vos tiktai pasivelka, o turtų nieko neliko . . . . Jaigu už keletos metų čia vaziuosite, — baigē, varydamas kumelę — atsīmīkite: mūsų kaimuose neišgirsite žmogaus balso, vilkai staugs . . . .

Žmonelēs suduzgē lyg bitēs, o Daugelis sumurmējo:

— Anuprai! ką ant to pasakysi?

Minkelis nuleido galvą ir nesijudino, lyg akmeni nis stulpas; visų akis buvo pakreiptos ī jį.

— Tai Dievo pirštas — pasakē senelis tyliai, išsiimdamas īs kišenias kantičkas — ne už savę, bet už skriaudiną žmonių, giedokime.

— Giedokime — tarē brostvinīkai, išbalę ir nuėjo su Minkeliu priēšais virtinę vežimų. Sustojō, persižęnojo, potam pamaži ēmē eiti, o paskui juos ritosi vežimai.

Anupras drebančių, tylum balsu užvedē:

„Apginėjau vargstančių, Dieve maloningas,

„Išklausyk balsą mano ir maldas gailingas!

„Jau nemeldžiu, tik šaukiu . . . — užrēkē Daugelis,

o tuojaus Vislavas: . . . . „nustojēs ramybēs

„Dēlei priēšo žabangų ir jojo drąsybēs.“

— šaukē jau visas surinkimas.

Anupro balsas, kaip visada, išpradžių tylus, lyg sapelka, darēsī vis garsesniu ir skambėjo per visų balsus. Kiti balsai susiliejō ī vieną ir lyg griausmas sujudino orą; o tokio giedojimo, nuo-pat pradžios svieto Kančėnuose negirdėjo. Žmonēs ant laukų nusiiminėjo kepures ir suklaupē, o tie keleiviai, ką prie giesmēs neprisidėjo, īs baimēs ir graudumo verkē lyg maži vaikai.

Dabravycius sēdējo su vaikais ant prieangēs ir norėdamas nužaditi Jackutį, pramanē įvairius lošius — dovanai! Vaikišcias šypsojosi skausmingai ir kasyk lyg nusimįdamas. Tuom tarpu, rodosi īs uždebesių, dalekē tylus balsas giesmēs . . . . Vaikišcias pavirto ī girdėjimā.

— Ko taip klausai? — paklausē užveizdas.

— Kas-žin kas gieda gražiai ir liudnai . . . .

— Nieks negieda; tik tau rodosi.

Toje akimirkoje rusti giesmē pripildē visą apie-linkę; jos šermeniška gaida veržēsī ī visus užkampėlius: keikē, piktžodžiavo, skundēsī . . . .

Dabravycius nubalo.

— Kas tai? psalmās . . . . ar tai butų tas baises psalmās! . . . . ir atsiminē, kaip senoji močiūtē pasakojo apie vieną kunįgą, kuris, pažeistas tėvuno, užgiedojo nedėlioje priēs altorių, vieton „Dievas mūsų gelbėtojas ir tvirtybē“: „Apginėjau vargstančių“, o tėvunas, lyg perkuno užgautas, krito bažnyčioje. Bet tai buvo kunigās; o menkas klopas išdrystų gundyti Dievą? Tai negalimas daigtas!

Dovanai savę ramino, nes tame tarpe išgirdo:

„Namuos paleistuvystē, o-gi ulyciomis

„Ein tresai aplaistyti žmonių ašaromis.“

Veidas jo pajuodo ir susisuko. Senukę nešiotę pakratē lyg drugys ir puolē ant kelių. Jackus apsidairē stebėdamasis ir pajuto, kad dedasi kas nepaprasto. Giesminīkai prisiartino prie dvarelio.

„Dieve, kad piktadėją piktmyris nelenktų!

„Kad persiskyrus žemē jį gyvą uždengtų.“

— įpuolē ī vaikišcio ausi.

— Kas tai? — paklausē senukēs — ką tur žemē uždengti?

— Prakeikia, ponaičiuk — sudejavo senē — mus prakeikia.

Vaikišcias išputē akis ir vel klausē. Tam surinkime labiausiai jį užēmē vienas balsas — koksai skambus, pilnas dejavimo, gaileščio, virpėjimo.

— Tėte — susuko umai — tą skambų balsą Dievas tur but girdi?

Dabrvyčius žiūrėjo pastirusiomis akimis ir, nesu-
pratęs klausymo sunaus, lingavo galva.

Bažnytėlėje, ar per atsitikimą, ar iš baimės, pra-
dėjo skambėti.

Giedantieji lyg griausmas šaukė:

„Išklausyk — turiu viltį, kad manę apginsi
„Ir žmones nedoruosius galybe sutrinsi.“

Dabrvyčius sudrebėjo ir įbėgo į vidų.

Jackus tuojaus, pamatęs pryšakyje giesminį senelį su žilais plaukais, pašoko, iškėlė prieš jį rankas, plačiai atidarė lūpas ir puolė, lyg nukirsta varpa. Jonukas ir senukė garsiai apsiverkė.

Užveizdas išbėgo išsiganęs, pagriebė vaiką ir besiblokšdamas, nunešė jį į lovą . . . . Gaivino, o prakaismo balsas plėšė jam galvą. Vaikiščias vos atsi-
peikėjo ir tarė:

— Da gieda.

— Šunų balsai dangaus nesiekia — tildė jį tėvas kymiu, pertrauktu murmėjimu — užmigtum, tie kvailiai tavę išgardino.

Vaikiščias gaudė ausimis atsitolinančius garsus, kol nepailso ir neužmigdo. Baisi giesmė išsiskirstė . . . . Ne! — užveizdas girdėjo jos aidą kiekviename kambario kampe . . . . šoko, išbėgo laukan — čia tylu . . . . Ne! — aiškiai ošė medžių šakose. Sėdo ant arklio ir išlėkė į lauką — čia jau nieko nėra . . . . Ne! — liko ant viršaus želmenų, kas valandėlę kyla ir šnabžda:

„Kad persiskyrus žemė jį gyvą uždengtų.“

Naktyje Jackus pradėjo klejoti.

— Tėte — šnabždėjo — mama paims manę pas save, sakė, kad paims . . . . Pas ją taip gražu! taip daug gėlelių! ir palakstyti gali . . . . o kad ir užmini ant gėlelės, tai ji vel atgyja . . . . ten nieks neverkia: Dievas neduoda niekeno skriausti . . . . Tėte, ar žinai, kas buvo tas senukas — tai aniolas. Mama sakė, kad Dievas kaip kada pats ateina ant žemės, o kaip kada atsiunčia aniolą; tačiau kaip jis ejo keliu, užaugo sparnai ir nulėkė augštin į dangų; tur but skūsis Dievui . . . .

Dabrvyčius dejavo ir drebėjo.

I rytą vaikiščias aptilo.

Užveizdas primerkė akis ir rodos mato priešais senelį, kursai jį griebia ir traukia į duobę . . . . Mėtosi, daužosi . . . . štai Jackutis, sėdėdamas ant debesėlio, sušuko: tėte! . . . .

Dabrvyčius sudejavo ir pabudo; vaikiščias su klaidžiomis akimis, susirietęs ant lovos, šnabždėjo:

— Tėte! nešiotė sakė, kada žmogus serga, tai smertis stovi prie jo pakojyje, o kada turi mirti, tai pagalvyje. Prie manęs, tėte, smertis stovi pagalvyje — baltas, gražus, kaip aniolas. Už tavęs, tėte, irgi stovi smertis — juodas, baisus . . . . Tėte, bėgk! . . . .

Vaikutis sudejavo ir virto: Dabrvyčius pašoko, pribėgo prie jo ir suriko.

Jackutis jau buvo negyvas.

Ant šermenų vaiko užveizdas vaikščiojo kaip be dvasios, o varpui užgaidus — pabalo. Išgirdo aiškiai, kaip jis, lyg pamėgždiodamas nyniuoja:

„Kad persiskyrus žemė jį gyvą uždengtų . . . .“

Sugrįžo namon nebylus, padavė jam valgyti; nieko nedumodamas prisiartino prie stalo, tuom tarpu sugirgždėjo grindys — sudrebėjo ir šoko šalin . . . . gal žemė griuva? . . . . atsisėdo, užsiziūrėjo į langą: šaka sudavė į langą — kruptelėjo. Jam pasirodė, kad tai

baisus smertis barškina savo juodais pirštais. Pajuto, kad jį lyg kas smaugia, išbėgo ant prieangės atsikvėpti — priešais stovi žilas senelis: išbales, nesijudinas, įstebeilijo į jį akis . . . . Ne! — tai tik rodosi! Pratrinė akis . . . . štai krume paukštėlis sučiulbėjo:

„Kad persiskyrus žemė jį gyvą uždengtų . . . .“

Varpelis, vieton vakarinių maldų, užgaidė:

— Taip, taip, taip . . . . kad žemė uždengtų . . . .

— Ar aš iš proto einu, ar kas po plynių? —

atėjo jam į galvą. Nubėgo pas šioželką, pasilenkė, norėdamas suslapinti galvą — ir sustiro: vandenyje, lyg zerkole, pamatė savo sutaršytus plaukus ir čia-pat klaidingame atsimušime liepos šakų juodą ką piktą ženklinančią giltinę. Baisingai sukikeno ir griuvo veidu į šioželką.

Pas kleboną atbėgo Ignotas.

— Kunigėli, per visą naktį nežinojame, kur dingo mus ponas . . . . o čia Onuka rado jį pas šioželką: guli ant kranto, o galva vandenyje — tur but šėtonai įtraukė . . . .

Kunigas pakratė galvą, puolė ant kelių ir tyliai prakalbėjo:

„Prieš tavę Viešpatie mūsų kaltes dedame.“

V.

Damėnų žmones grįžo namuosna. Anksti rytą visi snaudė. Arkliai vilkosi pamaži; štai kas-žin kas suriko:

— Del Dievo, sustabdyk arklių!

Keršis kruptelėjo, pratrėnė akis, apsidairė: iš vartų Kančėnų dvaro išsiritą vežimas, o ant jo juodas grabas . . . .

— Ką čia tamistos lydite? — paklausė, nusiimdamas kepurę.

— Mus akamonas — tarė bernukas . . . .

Dyrstelėjo ant Keršio ir persiganęs atsitolino . . . . Galas.

Trumpa apžvalga padarytu Lietuvoje ir Žemaitijoje archeologiszkų tyrinėjimu palaiku priešistoriskos gadynės.

Lenkiškai parašyta Tad. Dovgird'o.

Vertė J. Bitaitis.

(Tąsa.)

Kiti tyrinėtojai Lietuvos, kaip M. Ambrozevicz, Gaworski, Syrokomla, M. Wistocki, Zabezynski, labai mažai savo tyrinėjimų apgarsino spanda; daigtus-gi jie sudejo ar tai Vilniaus muzėjuje, ar tai privatiškuose rinkliuose. Randame da truputį medegos knįgutėse, rusiškai vadinamose „Pamatnyja knižki“, kurias išdavineja kasmets rėdybos valdžia, o kuriose galima kartais atitikti aprašymą netikėtai padarytų archeologiszkų atradimų.

Iš augšciaus privestos medegos pasirodo, kad Lietuvoje ir Žemaitijoje iš žinomų ikšiolaik paminklų — nuo priešistoriszkų laikų užsilaike daigtai iš gadynės skeliamojo akmens ir iš kitų einančių po šiai.

Aiškiaūs paminklais gadynės, kurioje buvo vartojamos prietaisos iš apdaužyto titnago, yra tai liekanos butų ar kapinių, ant kurių šiandien randasi, neretai labai dideliame skaitlinje, daigtai

padirbti iš titnago ir akmeninės atskalos. Ant tokių vietų, vadinamų šiandien priešistoriskomis stacijomis, apart augščiau paminėtų daigtų iš titnago, paprastai da randasi daugybė šukių sumuštų molinių indų, labai retai išdarbiai iš bronzos ir geležies, stikliniai ir gintariniai karieliai, kartais ženklai ugniavietės, truputis kaulų, bet niekur neužtikta jokios aiškios žymės, daleidžiančios nuspręsti, ar ten buvo buvęs butas ar kapinė. Gana didelį skaitlių šitų stacijų atrado ant Nemuno p. Z. Glogier, kuris yra jas aprašęs laikraštyje „Wiadomości archeologiczne“. Pasitaiko jos labai tankiai, kartais kelios arti viena kitos, tankiausiai-gi prie vandens, t. y. ant krantų upių, upelių ir ežerų. Paprastai jos randasi ant kalnelių iš lengvos žemės, ant smiltynų, o taipos-gi pasitaiko ir ant lygžemumų, esančių tarpšakyje dviejų upių. Plotas žemės, užimtas tokios stacijos, nevisur vienokis: vienąkart jis užturi tik $\frac{1}{10}$ margo, o kitąkart ir kelis margus lauko.

Nors tokios priešistoriškos stacijos buvo tyrinėjamos netikta Lietuvoje ir Žemaitijoje, esu vienok nuomonės, kad da šiandien yra sunku nuspręsti, ar ten senovėje buvo sodybos ar kapinės. Ar šiaip, ar taip, tokios stacijos yra aiškiu ženklu, kad priešistoriškoje gadynėje gyveno tenai žmogus, o pertai aprašymas ir priderantis ištyrinėjimas šitų stacijų gali duoti mums labai pageidautiną moksliską medegą.

Ant šitų stacijų Lietuvoje ir Žemaitijoje, nors labai retai ir labai mažame skaitlinyje, randasi ir išdarbiai iš tekūto akmens, kaip kirviai, kirvukai, pleiskai, kaltai. Kirviai ir kirvukai su skylėmis del idėjimo koto ir be jų, o taipos-gi ir kiti išdarbiai iš tekūto akmens pasitaiko Lietuvoje ir Žemaitijoje labai tankiai, ir abelnai šitie daigtai yra paprasčiausiomis palaikomomis senovystės šitose šalyse. Yra apygardos, kur kiekvieniame kaime galima rasti jai ne kelis, tai nors vieną tokį daigtą; o Konst. gr. Tyszkievicz savo veikale apie pilkalnius kalba, buk vienąkart jis matęs ant Dauguvos kelias dešimtis tokių kirvukų su skylėmis, prikabūtų prie marškos.

Del šitos tai priežasties ir lietuviškuose archeologiškuose rinkliuose tokių senovystės palaikų yra didelė gausybė: Vilniaus muzėjuje jų yra apie 600, rinklius p. Z. Glogier'io užturi šitokių daigtų baisiai daug, mano-gi rankiuje dabar jau yra apie 150 eks., nors tik pirm trijų metų apturėjau pirmą tokį daigtą.

Didesnė pusė šitų daigtų paeina iš netikėtų atradimų, papildytų tankiausiai ukinikų, kurie ant jų užtaiko ardami dirvą. Žemaitijoje žmonės juos vadina „Perkuno kulkomis“. Joms prasti žmonės priskiria savastį gydancią, o taipos-gi tiki, kad tokia „Perkuno kulka“ gali apginti namus, kuriuose ji yra, nuo trenkimo perkunijos. Apie

Perkuno kulkas, o taip-gi ir apie patį Perkuną Lietuvoj' tarp prastų žmonių vaikščioja daugybė visokių padavimų.

Žemaitijoje atitinkame kapinynus ir kapus dvejopus: lygius, t. y. neturinčius ant paviršio jokių paženklimų, kaip pylimų, akmenų stovinčių skyriumi arba kruvomis, ir kapinynus, turinčius kapus paženkljtus pylimais arba akmenimis. Lietuvoj-gi (Augštojoj), kiek galiu numanyti iš žinomos man medegos, lygių kapinynų beveik visai nėra; užtai-gi tenai daugiaus pasitaiko kapų paženkljtu pylimais arba užristais akmenimis. Vienok ant tikro tvirtjti, idant Lietuvoje nebutų lygių kapinynų, negalima: gal buti, jie ir yra, bet tik labai sunku juos atrasti.

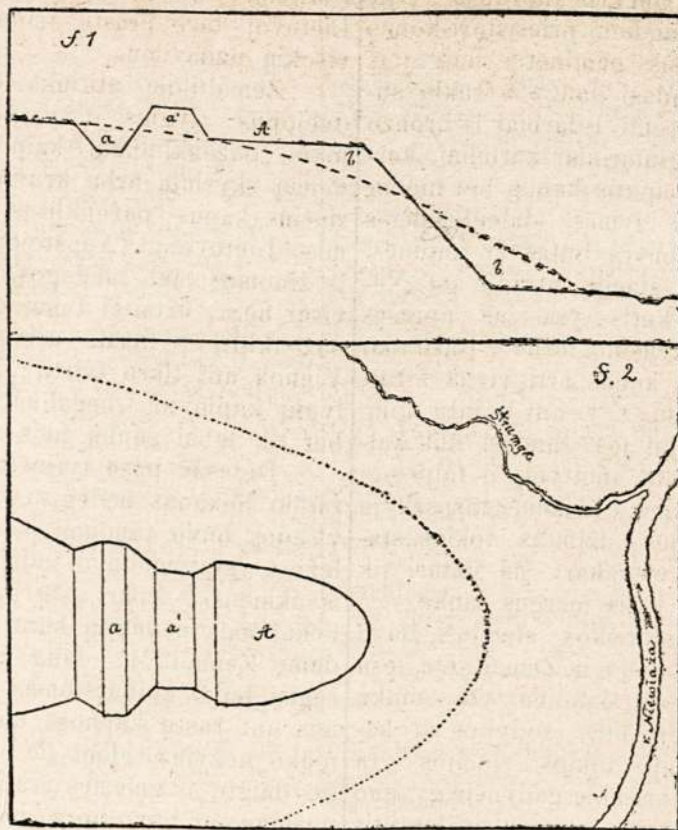
Didesnė pusė tyrinėtų kapų Žemaitijoje užturėjo liekanas nedegjtu kunų, prie kurių beveik visados buvo randami išdarbiai iš bronzos ir geležies, retai moliniai indai, o da rečiau išdarbiai iš akmens. Apart šitų daigtų, kapuose sykiu su liekanomis nedegjtu kunų beveik visados da randame Žemaitijoje daug medžio pelenų, kuriais, regisi, buvo apibarstomas lavonas, idėtas į duobę, nes ant rastų kapuose daigtų ir ant kaulų suvis nieko nežymu, idant jie butų buvę ugnyje. Kapai be daigtų iš geležies yra labai reti, o Žemaitijoje, nežinau, ar buvo nors vienas tokis kapas atrastas. Apie akmeninius kapus žinomoje man medegoj' radau paminėta tik pas vieną p. Zabczynski, kuris buk tokį kapą yra atradęs Zykove Minsko pavietyje. Tokių kurganų (lot. tumulus), kokius randame pietinėj Rusijoje ir senovinėj Lenkijoje, Žemaitijoje ikšiolaik da neatitikau, kaip ir pats tyrinėdamas, taip ir žinomuose man veikauluose. Vienas tik Dubois primena, buk yra matęs didelius kurganus apygardoje Panevėžio ir Siaulių, vienok aš atlankydamas ir tyrinėdamas tas vietas, tokių kurganų neužtikau. Lietuvoje ir lenkiškame Vidžemyje (Polskie Inflanty) kurganai pasitaiko gan dideliame skaitlinyje.

Žemaitijoje aš žinau kelis atskirus didelius pylimus ant kalnų, kurių šiandienykštis išveizdis tapė žmogaus ranka padirbtas. Žmonės tuos pylimus laiko už kunjgaikščių kapus, bet šiandien, nebuvus nė vienam iš šitokių paminklų tyrinėjimui, sunku yra spręsti, ar tai tikrai kapai, ar gal kas kitas.

Tarp daugybės pileviečių (t. y. vietų, buvusių senovėje pilėmis, tvirtynėmis), nedaug ką skiriančiųjusi savo išveizdžiu nuo randamų Lenkijoje, atitinkame Lietuvoje ir Žemaitijoje ir kur-kas išsiskirincias, vadinamas žmonių „Pilkalniais“ arba tiesiog „Pilėmis“.

Išveizdis tų pilkalnių visur beveik vienokis, skiriasi jie tarp savęs tiktai didumu. Kiekvienas pilkalis yra tai nuolaidus pusapvalis kalno, stovinčio tarpšakyje dviejų lygžemumų.

Idant galima būtų lengviau perstatyti sav išveždį pilkalnių, prisideda čionai paveikslas vieno tokio pilkalnio. Fig. 1 perstato mums išilgą vertikaliską perpjovimą pilkalnio; pertraukiama linija ženklina daleidžiamą pirmąją išveždį kalno, iš kurio vėliaus buvo padarytas pilkalis; raidės a ir b ženklina plotą žemės, kuris tapo nukastas ir supiltas vietose, paženklinotose tomis pačiomis raidėmis su ženkleliu (a' ir b'). Ant fig. 2 aiškiai matome, kad pilkalis iš trijų pusių yra apsiaubtas lygžemumomis, į kurias jis atsiremia savo stačiais šonais; iš ketvirtosios pusės pilkalis

atskirtas nuo likusios iškilmos dirvos gana giliu revu, atsiremiančiu savo galais į abi lygžemumas (žiūr fig. 1 ir 2 - a). Už revo turime gana angštą pylimą, supiltą iš žemių isimtų iš revo (fig. 1 ir 2 - a'). Už pylimo randame gana didelę, lygią platformą (fig. 1 ir 2 - A), ant kurio nematyti jokių kitokių žymių, idant kas-nors būtų buvę tenai įtaisyta dėl apsigynimo, išskyrus stačius krantus nuileidžiančius į lygžemumas.

Taip ant pačios platformos, kaip ir ant pylimo, grabės ir šonų pilkalnio, o taipos-gi ir šalia jų, ikiolaik neutrasta jokių daigtų, daleidžiančių mums ant tikro nuspręsti, kad tie supilti kalnai būtų buvę kada-nors užgyvenami, ir šitas faktas nedaleidžia mums pilkalnius neatbutinai priskirti prie vietų paskirtų dėl apsigynimo. Jaigu čionai

žmones būtų buvę įieškoję apsigynimo nuo priešų, nors tik per trumpą laiką ir tikrai po kelias dienas būtų buvę ant šių vietų, tai būtų užsilikę tenai ir ženklai jų buvimo paveikslė nors nedangelio šukių molinių indų. Ne tapus lygšioliai nė vienam pilkalniui priguliničiai ištyrinėti, negalima šiandien spręsti apie jų paskyrimą. Šiandien vienas tikrai dalykas yra datirtas, o tai, kad tokių paminklų, ypač Žemaitijoje, yra labai daug, o ant Nemuno ir jo priebugų gilkalniai pasitaiko pana tankiai.

Abelnai, Lietuva ir Žemaitija taip da mažai

ištyrinėtos, kas atsieina jų archeologijos, jogiai iš turiamos medegos galima išvesti tik kuobelniausius nuosprendžius ir tai da kuoatsargiausiai.

Ant tikro pasakyti šiandien galima tikrai tą vieną, kad šitos šalys labai yra turtingos kas atsieina palaių priešistoriškos gadyinės.*)

*) Paskutiniame laike darsižinojome iš straipsnio p. E. Volter'io, patalpito nepasakysiu tik kokiam, numerij Vilensk. Viestnik'a 1890 metų po užgalve „Archeologiczeskeja kollekciji czastnich lic w siewierozapadnom kraje“, kad, apart paminėtų šiame straipsnyje darbininkų apie lietuvišką senovės archeologiją, pribuvo da šie: p. V. Szukievicz iš dvaro Načių, Lidos paviečio, ir p. Ant. Szukinas, Vilniaus gyventojas. Abudu situodu rinkiku turi pas savę surinkę gražių daigtų iš priešistoriškos gadyinės. P. Šukevicia aprašė savo daigtus lenkiškuose laikraščiuose: „Tygodnik Ilustrowany“ 1885 m. N. 172 ir „Kłosy“ 1887 m. N. 1151.

Reikia da paminėti, kad apie Lietuvos archeologija daug triusėsi ir p. E. Volter'is. J. Bit.

Priežastys isnykimo baudžiavų Maskolijoje.

Prie minėtos priežasties t. y. platinimosi liberališkų idėjų dviem parodytais keliais, antroje pusėje XVIII amž. prisidėjo dar kita, kuri taipgi darė kelią paleidimui baudžiauninkų, o jei ne, tai palengvinimui jų buvio. Šita priežastis maskoliško daigo. Atsiminkime, kad beveik iki Katarinos viešpatavymui Maskolijos bajorai taipgi buvo sui generis baudžiauninkai; jie buvo viešpatystės arba monarkos baudžiauninkais. Visi bajorai, susiliejęs atskirioms kunigaikštystėms į vieną viešpatystę po valdzia Maskvos carų, neatbutinai turėjo tarnauti savo carams, vėliaus gi impėriatoriams, kas kariumenėje, kas civiliškoje tarnystėje. Tikrai Petras III pasigailėjo jų ir paleido nuo tos nesmagios pareigos. Iki bajorai

patys turėjo nešti ant savo pečių įpatingą baudžiavą, tai nei šnekėti negalėjai, kad jie rupintusi, nesakysiu duoti laisvę, bet nors geresniu padaryti baudžiauninkų gyvenimą; nekaltant apie kitas priežastis, viens ėgoizmas negalėjo to daleisti. Paleisti nuo baudžiavų, nors apšviestieji ir labjaus prieinami humaniškoms idėjoms, galėjo pradėti mislyti ape savo baudžiauninkus, kad nors trupinius nuo savo stalo jiems atiduoti. Taip ir buvo. Augščiau paminėjau, kad Panin sustatė projektą ir padavė jį Katarinai; taipat padarė Elagin; liberalas Galicin, sėdėdamas Paryžiuje, taipgi laužė galvą, kuomi apdovanoti baudžiauninkus. Žinoma, pirmiausia priežastis, kuri pagundė juos ant tokio išmintingo darbo, buvo ne tai, kad patys džiaugėsi paleisti nuo baudžiavų, uždėtų ant jų carų, bet apšvietimas, humaniškos idėjos, pasiskolintos nuo prancuzų; vienok reikia pripažinti, kad baudžiavų jungas, kuri nešė bajorai, negalėjo ne-

laikyti jų noro gyvenime įkūnyti savo idėjas, ir kad numetimas jo galėjo būti impulsu, kad šiek tiek ir apė baudžiauninkus pasirupintu.

Išaiskinęs priežastis, kurios kreipė į gerą pusę žmonių mislis, išrisant ukišką klausymą, galiu aprašyti, ką norėjo ir ką padarė per Katarinos viešpatavimą vandan gero ar blogo baudžiauninkų. Pati Katarina II labai buvo palinkus geresnių padaryti baudžiauninkų gyvenimą. Savo nuomonės ji išreiškė visiems žinome „Nakaz“, instrukcijoje, kurią ji davė susirinkimui išrinktųjų iš visų viešpatystės luomų, apart baudžiauninkų, sušauktam, kad išdirbt naujus viešpatystės įstatymus. „Nakaz'e“ ji rodė ant to, kad ponai tankiai baisiai apseina su baudžiauninkais, nors Petras I paliepė tokių turtus imti po prievaižda; užtai ji sakė, kad reikia uždrausti ponams be susimylėjimo kankinti baudžiauninkus; toliau ji davadžiojo, kad nors judinami turiai turi prigulėti baudžiauninkams ir kad ponai neturi atiminėti jų, kada jiems patinka. Ji taipgi laikė už reikalingą, kad baudžiauninkai galėtų vesti pačias be pono daleidimo, kad būtų įtaisyti sudai del baudžiauninkų, kad vaikai baudžiauninkės, kurios moterišką garbę nuplėšė ponas, būtų paleidžiami nuo baudžiavų; ant galo ji sakė, kad baudžiauninkai turi išsipirkti iš baudžiavų ir gauti laisvę be žiamės; bet tai turi būti mutatis omnibus mutandis, o tuometarpu tiktai pium desiderium. Taigi iš visko matyt, kad Katarina norėjo tiktai palengvinti baudžiauninkų padėjimą, o ne numesti baudžiavas.

Kas gi dėjosi išrinktųjų susirinkime, kuriam Katarina davė savo instrukciją, pilną tokiu raminančių baudžiauninkus mislių? Pirmiausiai išrinktieji tų luomų, kurioms nebuvo daleista džiaugtis gėrybėmis valdymo baudžiauninkų, kaip antai prekiarai, kazokai ir kt., reikalavo, kad ir jiems daleistu laikyti baudžiauninkus. Bajorai, žinoma, supyko, pamatę, kad gali atimti nuo jų monopoliją, ir, kaip įmanydami, stengėsi įkalti į galvą savo konkurentams, kad jiems nepritinka to reikalauti ir kad tik vieni bajorai gali laikyti baudžiauninkus. Toliau, nekurie išrinktieji reikalavo, kad sumažytu ponų valdžią ant baudžiauninkų, dagi, kaip reikalavo viens išrinktasis bajoras, kad padėtų, kokių mokesčių ir kiek darbo ponai gali reikalauti nuo baudžiauninkų. Šitie reikalavimai, o labiausiai reikalavimas pridarkiusio lizdą bajoro, taip nepaliko visiems bajorams, kad nei girdėti to nenorėjo; vienok daugumas sutiko vieną kąsnelį iš nagų paleisti, t. y. uždrausti pardavinėti baudžiauninkus po vieną. Ant galo pagalios po daug šnekų ir ginčų susirinkimas nieko grynai nepadarė. Išrinktieji išsiskirstė ir visuose užkampiuose, miestuose ir kaimuose, pasakojo, kas dėjosi susirinkime.

Kol ėjo ginčai susirinkime ir visokios šnekos apie baudžiauninkus, jiems nuo to nei šilta nei šalta nebuvo: kaip pirma, taip ir dabar vilko sunkų jungą, nežinodami, kada paliaus jų vilkė. Bet štai rytinėje Maskolijoje kyla tamsus debesys, pranešantis, kad bus audra. Pugačiovo, surinkęs tuos, ka laisvi buvo, kaip dangiški paukščiai, ir nesidžiaugė pasaulės gėrybėmis, traukė iš rytų į vakarus, kad sugriauti sostą Dievo pasiuntinių. Baudžiauninkai priėmė jį už savo išganytoją ir pulkais traukė į eiles Pugačiovo kareivių, reikalaudami nuo jo tik vieno: laisvės ir žiamės. Toks jų buvo dėživas sustiprinantis dvasę ir įkviapentis narsumą kruvinoj kovoj už buvį! Bet, nors pilni buvo entuziazmo, susitikę su kariumene, daug didesne, nekaip jų pulkai, po kruvinų mušių turėjo pasiduoti. Ką gi parodė baudžiauninkai, ištiesdami ranką Pugačiovo? Vieną: jie norį laisvės ir žiamės. Aišku, kad patys baudžiauninkai geriausiai išrišo klausymą, kurį stengėsi išrišti ir Ekonomiška

draugystė, ir išrinktieji didžiojo susirinkimo, ir Panin'ai savo projektuose. Bet valdzia nepriėmė šito išrišimo ir vietan to, kad nors truputį išpildyti baudžiauninkų norus, išsiuntė ant jų kariumene. Viskas pasibaigė tuomi, kad krauju tų pačių baudžiauninkų uzliejo gaisrą, užsėmus, rytuose. Taip visada atsako valdonai ant norų savo žmonių, iki jaučiasi, kad dar pajiegs suminti šventas tiesas keliančių prieš juos ranką?

Literatūra prie Katarinos II taipgi nemiegojo; ar ji idėjo savo dalelę į visos draugijos darbą. Labiausiai užkabinėdavo baudžiavas satyriški laikraščiai. Šie išjuokdavo ponus, negerai apseinančius su baudžiauninkais, priverčiančius juos dirbti per kiaurią nedėlia ir atimancius nuo jų, gali sakyti, paskutinį kąsnelį. Daugiausiai už visus užsielpinė ant šitos dirvos žinomas Novikov, išdavėjas kelių satyriškų laikraščių, ir garsus Krilov. Pati Katarina savo raštuose teipgi nesigailėjo ponų, kurie per daug spausdavo baudžiauninkus. Ir Sumarokov, užkeiktas konservatorius, kuris visas pakvipęs buvo idėjomis, išdygusiomis ant baudžiaunikiškos dirvos, ir tas savo poėtiškuose bandymuose nesibijodavo aprašinėti vargus ir kančias baudžiauninkų ir mesti kartų žodį jų valdonams. Išjuokdami baudžiavas, aprašinėdami skaudžias vietas gyvenimo, raštininkai platino liberališkas idėjas draugijoje, augino ją mislyje, kad esanti dalykai negerai, kad gyvenime daug yra piktžolių, kurias reikia išrauti, kad nestelbtu naudingų augalų. Ne mažesnę itekmę ant mislyjančių žmonių turėjo ir Radiščev'o knyga: „Kelionė iš Peterburgo į Maskvą“, viens iš svarbiausių ir geriausių darbu, pasirodžiusių prie Katarinos. Čia jis skaisčiais dažais aprašo visą baudžiauninkų gyvenimą; aprašo, kaip ponai verčia juos dirbti visą nedėlią dvare, kaip kada nei šventomis dienomis neduodomi atilsio, kaip jie atima nuo baudžiauninkų žemę ir, pavertę juos į bernus, maitina viena duona ir gira, kaip be jokio gailesčio muša ir tt. Kol trauksis taip, sako Radiščev, tai nei šnekėti negali apie žmonių laimę ir viešpatystės stiprumą; delto reikia numesti baudžiavas ir duoti žmonėms netik laisvę, bet ir žemės. Kad nebutų sumišimų, įsiai mislyjo, kad vistai reikia daryti palengva. Štai ko karštai geidė Radiščev vardan gero ir laimės baudžiauninkų; ir užtai jį apsudyjo myriop! Bet Katarina II vieton to paliepė išvaryti jį ant šešių metų į Siberiją. Vienok šituom baudžiavų sargai neužgesino tos ugnies, ką šildė Radiščev'o dušią, neužslėgė jo norų ir tendencijų, jo troškimo paduoti ranką vargstančiam broliui!

Iš visko, kas augščiaus pasakyta, matyt, kad prie Katarinos jau buvo žmonės, kurie nelaikė baudžiavų už pamatinį nepalypstomą rasta draugijos gyvenimo ir kurie buvo sutikę, kad reikia šitą jame pataisyti; bet ką ir kaip pataisyti, nevisi vienaip mislyjo. Vieniems rodėsi, kad baudžiavos turi pasilikti; reikią tik truputį surišti rankas ponams, kaip antai uždrausti po vieną pardavinėti baudžiauninkus; kiti mislyjo, kad reikia palengva numesti baudžiavas ir žmonėms duoti laisvę tiktai be žemės, kurią jie paskui galėtų samdyti nuo ponų; treti-gi mislyjo, kad reikia tiktai geresniu padaryti baudžiauninkų gyvenimą ir delto rodyjo duoti jiems amžinai valdyti žemę ir padėti, kokių mokesčius turi mokėti arba kiek dirbti už tai ponams. Ant galo Radiščev reikalavo, kad netik numestų baudžiavas, bet ir duotu žemės žmonėms, paleistiems nuo baudžiavų. Ar išpildė valdzia nors vieną iš šitų projektu? Reikia pasakyti, kad beveik nieko nepadarė taip, kaip mislyjo išmintingi žmonės; ką padarė, tai nepalengvino baudžiauninkų gyvenimo. Taigi uždraudė pardavinėti žmones be žemės tiktai parsiduodant namams per licitaciją, versti į bau-

džiaunių neturinčius vietas bažnyčios tarnus; uždraudė paleistiems vėl gryžti į baudžiaunių ir išdavė dar kelis panašius ant šių prisakymus. Tuomkart gi daleido varyti baudžiaunių į katorgą, daug turtų išdovanojo su laisvais ukinikais ir įvedė baudžiamas Mažojoj Maskolijoj, t. y. uždraudė ukinikams kilnotis nuo vieno pono pas kita. Aišku, kad prie Katarinos baudžiaunių gyvenimas blogyn nuvėjo: kodėl tai? Rodosi dvyina, kad tokia apšviesta ir liberališka moteriškė, kaip Katarina, nieko gero nepadare del baudžiaunių, labiausiai, kada jau iš pačios draugijos kilo protestas prieš baudžiamas. Šitai gali išaiškinti tik tuomi, kad humaniškos idėjos, kuriomis mėgo kaisintis Katarina, nebuvo drūčiai priaugusios prie jos dvasios, nepasidarė neatmestina dalia jos prigimimo ir užtai negalėjo kreipti jos norų ir darbų į tą pusę, kur ėjo kelias, kuriuomi jos (idėjos) būtų galėjusios pereiti į gyvenimą. Šitą mislį patvirtina tai, kad po sumišimui, pakeltam Pugačiovo, Katarina laikėsi politikos rėkacijos, kurios paveikslu gali būti jos prisakymai, suspaudžianti spaudos laisvę. Matyt, kad antroje pusėje savo viešpatavimo Katarina sugražino į Prancuziją idėjas, kurias buvo posivogus nuo Montesquieu, Voltaire ir kt. Bet šitais žodžiais aš nenoriu pasakyti, kad prie Katarinos turėjo numesti baudžiamas; tada dar per anksti buvo padaryti tai, nes nedaug žmonių buvo persitikrinę, kad jau laiks numesti baudžiamas; daugumas dar karštai tikėjo, kad baudžiamos turi pasilikti ant visados. Aiškindamas, kodėl Katarina nieko nepadare del baudžiaunių gero, aš turiu ant mislies tik tai, kad ji galėjo palengvinti jų buvį, nes ir patys ponai buvo palinkę šį tą padaryti, kaip antai uždrausti po vieną pardavinėti baudžiaunių. Iš šitos pusės negali išteisinti Katarinos. Bet vis tik reikia pripažinti jai už nuopelną tai, kad ji padėjo ukiškam klausymui platintis draugijoje ir iš dalies pritrūkė prie jo žmonių mislis.

III.

Prie Povylo negalėjai tikėtis, kad ukiškas klausymas bus labiausiai išaiškintas. Nekalbant jau apie tai, kad būtų atidengtos kokios nors naujos, dar ikitol nepatėmintos jo pusės, ir tų, ka pirmiau jau ištraukė iš dienos šviesą, negalėjo geriaus apšviesti delto, kad draugija ir literatūra turėjo tylėti ir galėjo užsiminėti tikrai nekaltais darbais. Mislis draugijiska, jau siek tiek subrendus, nors tarp geresnės dalies inteligencijos, turėjo kiutoti dušioje giliai prisiglaudus, ir laukti tos laimingos, brangios valandos, kada galės parodyti savo gyvumą ir vieką. Iš Europos taipgi sunku buvo pereiti per rubežių idėjoms, kurios jau pirma buvo prasilaužusios sau kelią į Maskoliją ir kurios tenai jau buvo sugriovusios susenusias įtaisas, nes Povyilas uždraudė gabenti iš Europos netik knygą, bet ir „visokią muziką.“ Delto draugijoje ir literaturoje nutilo balsai, ka pirma dryso reikalauti reformų vardan gero ir laimės baudžiaunių. Bet tylėjimas neliudydo, kad gyvenime visas gerai eina, kad nėra kampa, kuriuose vargai ir kentėjimai neduoda žmogui akių nuo žemės pakelti ir namiai atsidusti. Ne, tylėjimas tas buvo priverstas; kaip pirma, taip ir dabar baudžiaunių gyvenimas buvo sunkus; jie niekad nematė dangaus prasišviečiant ant dirvų, jų praktau aplaistytų. Tai parodo dėjos, istikusios tuojaus sėdus Povyliui ant sosto. Septyniolikoje gubernijų baudžiaunikai sukilo ir atsisakė klausyti savo ponų. Žinoma, kaip visada, ant pagalbos jų išsiuntė kariumenę ir ant maistinų norų atsakė kardu ir ugnia.

Bet nors draugijai buvo uždrausta šnekėti apie tai, kaip gali palengvinti baudžiaunių padėjimą, pats Povyilas, negali sakyti, kad visai būtų nenorėjęs šitą padaryti

vardan jų gero. Tiesa, jisai mislyjo, kad baudžiaunikai geriaus gyvena, nekaip ukinikai, gyvenantieji ant viės patystės žemės (kaziounije krestjanie,) ir užtai per keturis metus viešpatavimo išdovanojo į 600 000 laisvų žmonių drauge su žeme. Vienok jis norėjo ir gerai padaryti baudžiaunikams. Tai-gi 1797 m. prisake kad baudžiaunikai tik tris dienas ant nedėlios dirbtų ponui, o kitas tris sau; jis teipgi uždraudė pardavinėti baudžiaunių be žemės Mažojoj Maskolijoj (Malorosijoje). Pirmo prisakymo, kaip liudyjo tos gadynės žmonės, niekad nepildė ir užtai jis tik ant popieros pasiliko.

IV.

Iš visko, augščiaus pasakyto, aišku, kad iki Aleksandro I viešpatavimui valdžia bandė šį tą padaryti del gero baudžiaunių; bet visi bandomai buvo toki menki, kad baudžiaunikams nuo jų negalėjo būti lengviaus; svarbiausias iš jų, Povylo prisakymas, daug daugiaus (nekaip anie žadėjo), bet jo niekad nepildė. Užtai Aleksandrui I teko Maskolija su baudžiamomis, beveik dar nejudytomis, ir prieš jį stovėjo sunki uždava — ka daryti su jomis? Laikas, kuriame Aleksandras I apėmė sostą, rodėsi labai geru del ukiško klausymo. Atsiminkime, kas tada dėjos Vakariniėje Europoje. Prancuziska rėvoliucija 1789 m. sugriovė senąjį gyvenimą, kuriame jau per sunku buvo kvėpuoti atgijusiems žmonėms; ant jo vietos pastatė naujas įtaisas ir apskelbė visus lygiais ir laisvais. Gandas apie ją apibėgo visą Europą. Tautos, ikišiol ramiai gyvenusios po dėsponų valdžia, pajuto, ko joms reikia ir ka turi daryti; ankščiaus ar vėliaus, užsikrėtusios paveikslu ir matydamos savo padėjimą, jos turės griebtis už kardo, kad užkovoti sau laisvę ir geresnį gyvenimą. Jei kalbėsime tikrai apie Maskoliją, tai įtekmė prancuziškų dėjų dar labiausiai suprantama. Napoleonas I beveik visą Europą jau buvo užkariavęs; liko tik Anglija ir Maskolija. Kad pasidaryti valdonu visos Europos ir džiaugtis paskui gerybėmis didelės valdžios, jam reikėjo ir šitas viešpatystes užkariauti; bet Maskolijoje priėjo liepto galą. Dviem metam potam praslinkus, jisai nustojo sosto ir valstijoms, jo užkariautoms, sugražinta buvo laisvė ir įtaisus Napoleono išnaikintos. Situose atsitikimuose Maskolijai prigulėjo pirma vieta; ji, gali sakt, išgelbėjo Europą nuo Napoleono dėsponizmo. Suprasdami tai, žmonės, kurie savo gyvastį statė karėse už laisvę, tikrai galėjo didžiūotis ir jų dvasė galėjo pasikelti nuo mislies, kad savo darbais daug gero padarė žmonijai. Apart to, budami vakarinėje Europoje, jie pažino jos gyvenimą, savo akimis matė įtaisus, užaugusias po įtekmė liberališkų idėjų. Ka gi rado, sugryžę į teviškę? Politiką prispaudimą, administraciją, pakvipusią dvase činovnikų, be kyšių negalinčių apseiti, sudą, kuriame negalėjai rasti teisybes, ant galo baudžiamas, kaip vainiką, ant kurio visas laikėsi. Matydami tokias išlygas tevyškės gyvenimo ir aiškiai suprasdami, kad kol jos bus, draugija negalės augti dvasiškai ir pasikelti ant augštesnio laispsnio kultūros, jie, pilni entuziazmo ir energijos, užsimanė prašalinti pasenusius gaivalus ir pasodinti naujus. kurie turėjo visur įnešti kitą dvasią, išduoti geresnius vaisius. Iš pradžių jie tikėjosi, kad pati valdžia padarys tai, nes liberalizmas, kurį ji rodė, daug gero žadėjo. Bet, pamatę paskui reakciją, persitikrio, kad tą sunkią uždavą patiems reiks išrišti. Delto jie įsteigė draugystę, prie kurios prisidėjo žmonės vienokių nuomonių ir tendencijų. Iš pačių pradžių mislys to pulkelio žmonių buvo nukreiptos ant politiškių klausymų ir tai visai suprantamas daigtas: atminimai Povylo dėsponizmo ir francuziškų dėjų turėjo kreipti jos į tą pusę. Bet

nepoiligam, labiausiai per Turgēnėv'o įtekmę, jie suprato, kad nėra ką mislyti apie politiškas rėformas ir apie politišką laisvę, kol milijonas žmonių visai nežino, kas tai yra laisvė abelai. Šitas dalykas buvo priežasčia, kuri privertė draugystę ant pirmos vietos pastatyti ukišką klausymą ir rupintis pirmų pirmiausiai numesti baudžias, kaip svarbiausią kliūtį draugijinio labinimosi.

Taigi aišku, kad politiškos dėjos pabaigoje XVIII ir pradžioje XIX amž. buvo nauju impulsu, kuris pakreipė mislis maskoliškas inteligencijos ant baudžias; jos, sakau, tik impulsu buvo, nes tikra priežasčia, kuri spyrė žmones rupintis išnaikinti baudžias, buvo tos blogos pusės draugijos gyvenimo, kurios nuo baudžias prigulėjo. Šitai patvirtina ir tai, kad minėta draugystė iš pačių pradžių buvo užėmus tiktai politiškais klausymais; ukiškas gi klausymas jau vėliaus ją pritraukė, kada visi buvo persitikrinę, kad nenumetus baudžias negali vesti draugijos ant naujo kelio.

Kita priežasčia, kuri griovė baudžias pamatą, buvo naujas ekonomiškas mokslas laisvos konkurencijos. išdirbtas Ad. Smito. Jau antroje pusėje XVIII amž. maskoliškai inteligencijai buvo žinomos fizijokratų idėjos; jos apsiereiškė tame, kad nekurie, reikalaujami pagerinimo baudžias būvio, savo reikalavimus teisingo tuomi, kad baudžias neduoda geryn eiti žemdirbystei, kad jos kliudina dauginimąsi skaitliaus žmonių ir t. t. Bet šitos idėjos negalėjo turėti didelės įtekmės, nes fizijokratų mokslas sukosi tiktai apie žemdirbystę, vieną dalį ekonomiško gyvenimo. Tiktai Ad. Smit'as suėmė savo mokslu visą ekonomišką gyvenimą ir už neatbutiną jo principą pripažino laisvę darbo ir kapitalo. Priėmus šitą principą, reikėjo rupintis prasalinti visas kliutis, kurios kaip nors spaudžia darbą ir kapitalą, abelai ekonomišką gyvenimą, svarbiausia gi už visas — kliutis — baudžias, nes jos neduoda žmonėms kilnotis iš vienos vietos į kitą, verstis amatais, koki patinka, žodžiu, sulaiko žemdirbystę, išdirbystę ir abelai sumažina darbo našumą. Toks supratimas ekonomiško gyvenimo pradėjo platintis Maskolijoje jau pačioje pradžioje XIX amž. Ekonomiška draugystė, kurią jau sykį minėjau, 1812 m. uždavė klausymą ant prēmijos: „Keno darbas našesnis: baudžias ar laisvų žmonių“. Čia aiškiai pasirodė įtekmė naujo ekonomiško mokslo; užduoti tokį klausymą vis tiek, ką paklausti, gali ar ne pasilikti baudžias. Žiurint ant ekonomiškų išlygų, kurių reikalavo naujas mokslas, reikėjo atsakyti, kad laisvų žmonių darbas daug našesnis, ir sykiu pripažinti, kad gyvenimas turi laikytis ne ant baudžias, bet ant kito pamato, ant laisvės pamato. Taip ir atsakė tuli ant ant užduoto klausymo.

Kaip gi žiurėjo ant baudžias prie Aleksandro I valdžia? Pats Aleksandras pirmoje pusėje savo viešpatavimo buvo užtarėju liberališkų idėjų ir norėjo netik pagerinti baudžias būvį, bet ir visai numesti baudžias. 1801 m. neoficiališkam komitete iš jo iniciatyvos buvo pakeltas klausimas, kad uždrausti parduvinėti baudžias būvį. Visi jo sąnariai buvo sutikę ant to ir klausymą pernešė ant apsprendimo į viešpatystės rodą. Čia jisai ir nuklimpo, nes daugumas rodos sanarių buvo priešingas tam. Žinoma, viskas prigulėjo nuo Aleksandro; nors daugumas nenorėjo, kad šiek tiek surištu ponams rankas, bet jisai galėjo sutikti su mažesnės pusės nuomone ir užtvirtinti ją; vienok to nepadarė ir tai dėlto, kad Aleksandras abelai neturėjo tvirtos valios, per ką taikiai klausydavo žmonių, kurių nuomonės visai buvo priešingos jo nuomonėms. Vėliaus, jau apie dvidešimtus metus šio amžiaus, Aleksandrai atėjo mislis

visai numesti baudžias, ir jis liepė žinomam visiems tironui Arakčėjėv'ui sustatyti projektą paleidimo baudžias būvį. Arakčėjėv visa dušia stovėjo netik už palikimą baudžias, bet ir už tai, kad jų visai nejudintu, dagi kad ponams duotu didesnę valdžią. Bet, liepiant Aleksandrai jisai volens nolens turėjo sustatyti projektą paleidimo baudžias būvį. Projektas buvo sustatytas, bet jo neuztvirtino, ir tai labai gerai, dėlto, kad baudžias būvį būtų gavę tiktai po mažą sklypelį žiamės, iš kurios negalėję būtų maitintis. Avakčėjėv, žinoma, norėjo, kad baudžias būvį, turėdami mažai žiamės, samdytu ją nuo ponų; o tokiu būdu baudžias būtų de facto pasilikusios, tiktai kitokioje formoje.

Vienok ne visi žmonės, kuriems Aleksandras I pavesdavo augštas vietas viešpatystėje, buvo toki rėtrogradai ir užtarėjai baudžias, kaip Arkčėjėv ir kompanija. Daug buvo ir tokių, kurie tikrai norėjo netik palengvinti baudžias būvį, bet ir visai numesti baudžias. Čia gali priminti Ad. Čartoryskį, Kočubėičą, Novosilcėv'ą ir, praleidžiant kitus, Spėranskį. Terp jų visų didžiausią įtekmę ant Aleksandro I turėjo Spėranskį. Jisai norėjo palengva numesti baudžias ir, kas svarbiausia, buvo priešingas, kad baudžias paleistu be žiamės; tuomkart-gi galėjo tikėtis, kad Spėranskį, kaip žmogus, kuris gerai pažinojo Europos gyvenimą ir visame kame sekė jį, reikalaus, kad baudžias būvį duotu tiktai laisvę, be žiamės.

Draugijoje ir literaturoje, kaip ir tarp žmonių, turinčių valdžią, taipgi buvo dvi partijos: vieni buvo prieš baudžias, kiti gi už jas. Anieji reikalavo, kad baudžias visai numestu, ne visi buvo susitaikę, kaip jas numesti. Vieni iš jų ėmė už paveikslą Europą ir reikalavo, kad baudžias būvį duotu tiktai laisvę; kiti-gi stovėjo už tai, kad duotu netik laisvę, bet ir žiamės; jie labai gerai išmanė, kad žmogus, neturėdamas savo darbo įrankių, anksčiaus ar vėliaus vėl papuls po valdžia tų, ka valdo žiamė ir turi visus darbo įrankius, ir laisvė per tai pavirs į sapną. Apart to, tuli iš liberališkos partijos mislyjo, kad pirmiaus, nekaip numesti baudžias, reikia permainyti Maskolijoje politišką organizaciją, t. y. išnaikinti imperatoriaus aksotiuizmą ir įtaisyti konstitucionališką formą valdymo. Tokia mislis buvo ir Spėranskio ir, gali sakyti, daugumo liberalų; tiktai nedidelis burelis, kurio dušia buvo Turgēnėv, ukišką rėformą statė pirmiaus už politišką ir dagi buvo persitikrinę, kad del ukiškos rėformos reikia užvilkkti dienas monarchizmo. Kas iš jų teisybę turėjo, lengva suprasti; iki daugumas žmonių nežino, kas tai yra laisvė civiliška, tiesų lygybė, turtas, kurio negal išplėsti, kada panorės, koks nors parazitas, nei mislyti negali apie politišką laisvę, nes tai būtų laisvė ne visų žmonių, bet tiktai nedidelio skaitliaus aristokratų, kurie savo valdžioje turētu milijonus vergų. Konservatoriai vis stovėjo už tai, kad baudžias pasiliktu dar nežinia ant kokio laiko, nes numesti jas buk nedaleidžius laipsnis dvasiškos kulturas, ant kurio stovėjo tada baudžias būvį: pirmiaus reikią apšviesti juos, padaryti dorais ir išmokinti branginti tą laisvę, kuria ponai teiks apdovanoti, šimtamtam vandeniui nubėgus. Bet gerai būtų žinoti, kaip žmogus apšivies ir doru pasidarys, jei to nedaleidžia gyvenimo išlygos, ir kaip jis išmoks branginti laisvę, jei visada laikys jį vergystės pančiuose. Vienok reikia pasakyti, kad tuli konservatoriai, nors ir stovėjo už baudžias, sutikdavo, kad valdžios paskirtu, kokių mokesčių ir kiek darbo ponai gali reikalauti nuo baudžias būvį, ir kad uždraustu ponams bausti baudžias būvį be sudo. Kiti-gi terp jų nei girdėti nenorėjo, kad ponams šiek surištu rankas; tokiu užtarėju ponų tiesų

buvo ir Karamzin. — Patys baudžiaunikai, kaip ir pirma troško geresnio gyvenimo. Tai parodė sumišimai, laiks nuo laiko keliami visokiuose kampuose. Labjausiai žmonės pradėjo burzdėti po kare 12-tų metų; tarp jų paplitusios buvo snekos, kad visus paleis užtai, kad padėjo išgelbėti tėviškę nuo prancuzų. Bet jų viltys neįsipildė; valdžia išsiųsdavo kariūmenę, kuri ir išpildydavo baudžiaunikų norus laimingesnio gyvenimo.

[Toliaus bus.]

M. Joniškis.

Audiatur et altera pars.

Retai atsitinka maskoliškuose laikraščiuose, kad rašėjai gerą darbą pripažintų kada nors svetimiams gaivalams, arba už pikta reikalautų lygio nubaudimo dėl piktadarijo iš svetimų gaivalų ir piktadarių iš maskolių. Maskolius tie garbingi rašėjai ir už didžiausius nusidėjimus prieš ne-maskolius visada moka ne tikrai išteisinti, bet jų nusidėjimuose kaip kada atranda labai pagirtiną patriotišką darbą, — už kurį ne nubausti nusidėjusių maskolių, bet dovanomis apipilti reikia. Tokias nuomones platino neperseniai Moskowskija Wiedomosti, gidamos girtuoklių maskolišką oficerą Bartenjevą, kurisai naktyje užmušė Varšavoje aktorę Wisnowską. Maskvos publicistai žmogždystėje atrado net patrijotišką darbą maskoliško oficerio, bet užtatai apkaltino lenkus, kurie, kaip pasakoja, iš neapykantos dėl maskolių apskundė sude maskolišką patrijotą, kurį prigulėjo gal augščiausiais ordenais apdovanoti, o ne nubausti. Žinoma, už nubaudimą to garsaus patrijoto — oficerio kaltas yra ir sudas, kurisai ne iš lenkų susideda, o kaip kada taip jau ir gal daro nusprendimus pagal nuomones Maskvos publicistų.

Pripratę nuo seniai prie tokių nuomonių maskoliškų laikraščių, prasidžiungame atradę kur nors kitokias, priešingas augščiau minėtoms. Prie objektyviško teisingumo nepripratino mus ir Novoje Wremia, dėltoigi dabar objektyviskas straipsnis laikraštyje, teisybė, ne mus, bet lenkus siekiantis, ir mus pradžiugina, ir pripildo užsitikėjimo, kad gal ir į mūsų pusę kada nors pažiūrės teisingiau. Iš priežasties demonstracijų Varšavoje, atsikusių dėl šimtmetinio paminėjimo Konstitucijos 3 gegužės, ir aplaistymo su sierine rugščia maskolių teatre susirinkusių ant rodymo maskoliškos aktorių trupos, darbo, taisingai sakant, ne gero, ne išmintingo iš lenkų pusės, Novoje Wremia taip rašo:

„Gaila, kad nė viename atsitikime nepagauta kaltų, bet mums rodosi, kad su jais reikia daryti vėnaip, ar jie pasirodytų žydais, lenkais, arba ir maskoliškais ulyčių paszlemėkais, nežiurint ant kokių ten pseudo-politiskų siekimų, bet tikrai ant reališkų-kešeninių. Nusidėjimuose visi yra lygus: ulycinis vagis, apliejantis drabužius sierine rugščia dėl palengvinimo sau ištraukimo mašnos iš kešeniaus, kaltas yra lygiai, kaip ir kariaujantis ta pačia rugščia jaunikaitis, teisinantis tą darbą patrijotiskais jausmais, arba tuomi,

kad jį prikaltbėjo prie to agitatoriai. Nesiduok pri kalbinėti, nes priekalbinėjimai gal but klaidingi, pasa kytumem anam jaunikaiciui — ir nedraugauk su agitatoriais, nes valdžia nedovanai daug pinigų išduoda ant to, idant aprupjtu tavę ir kiekvieną Varšavos gyvetoją ramiu gyvenimu.

Abelnai, reiktų mažiau gaudyti vėją ir šešėlius, o mažiau gailestingai žiūrėti ant reališkų nusidėjėlių, ant kurių patrijotiskų jausmų nereikia žiūrėti. Tasyk dėl stokes objekto prapuls tikrai patys per savę kaip ir demoralizatoriai ir agitatoriai.“

Po tais žodžiais Now. Wr. ne tikrai mes. lietuviai, bet kožnas svetimas gaivalas Maskolijos, gal pasirašyti; tegul tik valdžios mūsų elgiasi pagal reikalavimą garbingo Peterburgo laikraščio, neatsiras priežastėjų dėl rugojimo svetimiams gaivalams ant neteisingumo administratorių. Nieks iš svetimų, šiadien tik baudžiamų gaivalų Maskolijos, juk nieko daugiau ir nereikalauja, kaip to, idant tiesos visų gyvetojų butų sulygijos, idant viešpatystė nedaljtu žmonių ant baudžiamų tikrai delto, kad jie išpažįsta kitokį tikejimą ir kalbą kitokiū liežuviu, ir baudžiančių kitus, tikrai delto, kad jiems ne tikrai daleista, bet, galima sakyti, paliepta bausti ir skriausti ant dvasios ir turtų ne-maskoliškus gaivalus. Ne-maskoliškos kilmės tautos, kaip ir maskoliai, lygias aukas neša ant reikalų viešpatystės, dėlto visi lygios naudos, paeinančios iš apdangos valdžių, reikalauja. Valdžios, apdovanojančios maskolius kaštu svetimų gaivalų, juk neatvaduoja nuskriaustųjų nuo aukų dėl savo reikalų. Tegul valdytojai, kaip liepia Now. Wr., atmėta politiskus jausmus, simpatijas ir antipatijas, o lygiai visus savo dovanomis apdovonoja, ir lygiai baudžia nusidėjusius, tai sutiksim, ir nebus priežastėjų žiūrėti ant ne-maskolių kaipo ant gaivalo neištikimo, nes neištikimais juos patys valdytojai daro. Nėra, gal, Maskolijoje (su menku išėmimu) nėjokio ne-maskoliško gaivalo, kurisai be reikalo norėtų erzinti, priešintis, arba pikta daryti viešpatystei, nes jokios san tame naudos rasti negal; jau-gi tą atranda pakraščių administratoriai, ir jų tarnai daro tai tyčia dėl parodymo nežinančioms gal nieko centraliskoms valdžioms savo sargumą, idant dovanas užsipelnyti, o toliau išsigelbėti nuo kontrolės tų valdžių. Melagingi danešimai tų sudemoralizuotų administratorių gimdo neteisingus įstatus, panėiojančius nekaltus pakraščių ne-maskoliškos kilmės gyvetojus, o tas, teisybė, gal išsankti kaip kur pasipriesinimą, protestą, rugojimą, arba paslapties darbus tarp nuskriaustų — nes ir neteisybė tur savo rubežius, kurių jau peržengti ir drėčiausiam nedaleista. Kas gi istikro lieka skriaudžiamies daryti, jai skriaudimai perskaudus ir neteisingi yra? Augščiausias viešpatystės valdytojas skriaudžiamų neklauso, jo tarnai už rugojimus naujais dar skraudesniais skriaudimais užmoka, vadįdami rugojimą pasipriesinimu valdžioms, publicistai,

rašėjai ir kitoki nuomonių augįtojai jieško pas silpnus ir neesancių, nė sapne nesapnuotų kalčių, idant valdžių laikantieji išdavimuose panceiojančių įstatų prieš pagalbos neturincius ir teisybės jieškoti negalinčius neapstotų. Skriaudžiamieji skundžiasi garsiai svietui, tikėdami kad supratimas teisingumo dar ne visur apmirė; aiškina jie savo padėjimą, nuskraudimus, bet čia ne valdžias skundžia, tik tai jų neteisingumą; darbus, kokius nors nėjoki prisakymai svieto negal užgiti, kurių neužgina nė prisakymai Dievo, bet jie kaip mums, lietuviams, labjusiai nuskriaustiems, uždrausti yra Maskolijoje, atliekame slapta.

Ar toki atsitikimai naudingi, ar jie sudrntina viespatystę, mes nepašaukti į rodinjkus, apie tai spręsti negalime, bet pasielgimai valdžių nieko kito pagimdyti negal. Užtatai, kas yra, kas atsitinka tarp svetimų gaivalų, yra tai vaisiai sėklos, kokią sėja mūsų valdytojai. Kaltįtojams ir siundytojams prieš mus valdžių galime atsakyti: bukite geri ir teisingi dėl mus, mokėsime užtatai jums meile ir užtikėjimu — nes prigimtyje žmogaus yra mokėti geru už gerą, už pikta-gi jusų geru mokėti negalime, bet ir tai piktu už jus pikta nemokame; tik tai reikalaujame dėl savės teisybės!

Now. Wr. garsina, kad nusidėjimuose visi yra lygus. Kiti maskoliški publicistai prisilaiko kitokios etikos: jie mokina, kad maskolius, nuskriaudęs ką nors iš svetimų gaivalų, neyra kaltas, bet nusidėjimai jo yra iš maskoliškos pusės patrijotiskais. Jaigu nusidėjimuose taip yra, tai išpultų, kad ir apdovanojimuose valdžių reiktų tos pačios nuomonės prisilaikyti. Ergo, kas daleista maskoliams, kokiuose reikaluose tie užsipelno paszalpą valdžių savo, tas pats negal but uždraustas svetimiems gaivalams, nes prieš valdžias visi, nešanti jomis aukas, yra lygus nes ir vertė aukų yra lygi. Taigi jaigu valdžios šelpia maskolius reikaluose išvystymo ir pakėlimo maskoliškos kalbos, jaigu įrengia dėlto atsakančias maskoliškas mokslavietes, jaigu su pašalpa valdžių išduodami yra atsakanti maskoliški raštai ir laikraščiai, tai tos pačios valdžios, neatmetančios aukų svetimų gaivalų, negal ir tiems užgiti to pačio reikaluose savo tautos, nors jau ir be pašalpos tų valdžių. Bet to nematyt Maskolijoje ikišiol, nežinia dėlko; čia svetimiems gaivalams norėti to, prie ko priverčiamas net yra maskoliškas gaivalas, yra uždrausta.

Kaip ant tų atsitikimų žiuri nors Now. Wr. ? Apie kitus laikraščius neminėšime, numanome, kad kiti neparems nuomonių minėtojo laikraščio ir padėjime apie nusidėjimus; apie nuopelnus nēr ką ir šnekėti.

St.

Dalyke platinimo apszvietimo.

Varpo skaitytojams netik nereikia, bet ir neišpuola man kalbėti apie naudą ir reikalingumą apšvietimo; neabejoju, kad ir tarp skaitančių Varpą yra ir tokių, kuriems negeistinas žmonių apšvietimas, nes lengviaus eksploatuoti neišmanacius, drąsu ir nepaoju jodyti ant sprando savo noru lenkiančių jį; vienok tokiu aš savo straipsniu neperšnekėsiu ant savo pusės, ant galo tarp skaitančių Varpą tokių labai mažai, — ant jų nēra ką nē žiurėti. — Šitame straipsnyje aš noriu pasikalbėti, kaip sviete platina mokslą ir apšvietimą ir kaip mes galėtumėm pas mus pasiekti šitam dalyke didesniu rezultatu. —

I. Visose šalise dalyke platinimo apšvietimo ein sykiu, susiėmusios už rankų, valstija ir draugija. Teisybė, istorija šito klausymo nevienokia; vienose (Prancuzija) valstija jau nuo seniai rupiai kišasi į mokslo ir apšvietimo reikalus, kitose vėl (Anglija) ilgą laiką tie reikalai valstijai suvis nerupėjo ir buvo užziurimi tik per privatišką iniciatyvą. Bet nuo pradžios šio šimtmečio valstija, nestabdydama privatiškos iniciatyvos, pati visur pradeda imti tą darbą į savo rankas, ir tas jos darbas auga taip ekstenzyviškai, kaip ir intenzyviškai. Aš čia vienok nekalbėsiu apie tai, ką daro valstija dalyke apšvietimo: mes, Lietuviai, nors prigulime lyg prie civilizuotos valstijos, bet ant jos vyriausybės neturime dabar jokios įtekmės, užtatai straipsnyje, kuris pavestas praktiškai pas mus pusei apsvarstomo klausymo, nēra ką kalbėti apie valstijos darbą. Privatiškos iniciatyvos, — suprantant čia kaip atskyrus individus, taip ir visokias draugystes — kitose šalise valstija netik netrukdo, bet dar pakursto ir prilaiko. Jos darbštumas apie apšvietimą išsireiškia šiuose darbuose: 1) ji įtaiso visokias privatiškas mokslynycias, kaip abelnas, taip ir speciališkas, kaip pradines taip ir augštesnes; 2) ji išleidžia populiariškas knygas, spaudina jas mažoms pigioms knygėlėms ar tai iš grynai humaniškų motyvų, ar iš prekiškų, jai žmonės linkę skaityti; 3) įtaiso miestuose vakarines mokslynycias, į kurias žmonės, atlikę vakare nuo darbo, gali ateiti pasimokyti arba abelnų mokslų, arba speciališkų, tinkančių dėl išlavino jų darbo; 4) įtaiso šventadienes mokslynycias kaip miestuose, taip ir kaimuose, su tuom pačium siekiu, kaip ir vakarines; 5) įtaiso lekcijas, visatnus skaitymus su visokioms prietaisoms dėl geresnio paaikšino (gyvi paveikslai ir k.); 6) įtaiso drauginius knygynus ir skaitinycias, kur kiekvienas atėjęs gali dykai skaityti, arba ir namon parsinešti; 7) išleidžia pigius populiariškus laikraščius; 8) uždeda visokias draugystes, per kurias greičiaus gali platinti laikraščius ir knygas ir kurių šanariai vieni kitiems padeda mokytis; 9) įtaiso visokius muzėjus ir parodas ir daug kitų mažesnių darbų; ant galo turiu priminti tokį kolio-sališką įtaisą, kaip „Tautiški Universitetai Amerikoje ir Anglijoje. — Nekuriuos iš paskaitytų darbų atlieka ir Maskolijos draugija, kaip antai, uždeda privatiškas mokslynycias ir skaitinycias, žinoma, iš vyriausybės daleidimo ir po jos priežiura; išleidžia populiariškas knygėles, įtaiso vakarines ir šventadienes mokslynycias, taipgi skaitymus, bet vis tai mikroskopiskame saike ir nedaugelyje vietų. —

II. Pas mus, Lietuvoje, nieko to nēra, jeigu ne-skaityti nekurių mėginimų Vilniuje įtaisyti skaitymus ir vakarines mokslynycias dėl praplatinimo maskoliškai-pravoslaviškos idėjos. Pas mus nieko to beveik nē negali buti, nes mylinti mus vyriausybė nenori kvaršinti mūsų galvelių kokiais ten žmonių išmislais. Mums patiems sunku ką padaryti, nes geroji mūsų močiakėlė

ir nekaltai neduoda mums žaisti. — Bet mes galime šį-tą daryti slapta, tiktai iš šitos progos mes nesinaudojame ir beveik nieko neveikiame. Ir iš tikro, ką mes iki šiam laikui padarėme dėl praplatinimo tarpo brolių apšvietimo: iš viso turime tik kelias populiariškas knygeles, kurios beveik visos priguli gausingai p. Nėrio rankai, ir už kelis metus kalendorius, iš kurių daugumas maž ką naudingi. Teisybė, bučiau užmiršęs apie tokį milžiną, kaip „Ukinikas“, bet pripažįstu savo nusidėjimą: aš jį, pagal jo pritinkumą daugiaus dėl inteligentų nei dėl ukinikų, savo širdyje ir mislise visuomet mažai skyriau nuo „Varpo“, todėl ką-tik apie jį ir neužmiršau; — apie „Ukiniką“ žemiaus dangiaus pakalbėsiu.

— Ką-gi mes galime daryti, budami šiandyksioje išlygose? Mes privalome: 1) steigti ko daugiausiai draugysčių, žinoma, paslaptinių, kurių siekiu turėti buti pristatymas sav laikraščiu ir knygėliu iš užrubežio ir tarp savęs lavinimasis, nes kožnoje draugystėje atsiras vienas mokantis gerai skaityti, kuris gali visiems paskaityti, susirinkus atliekamame laike, per ką į draugystę gali įstoti ir nemokantieji skaityti; 2) platinti po Lietuvą paslaptines lietuviškas mok-slinyčias; netik nepersekioti senių šiaip-taip pramokinančių vaikų ant knygų, bet juos prilaikyti medėgiškai ir dvasiškai ir saugoti nuo akių palicijos; 3) įtaisyti atviras, nepaslaptines, giesminiūku ir daininūku draugystes, kartu turėti buti platintojoms lietuvišku knygų ir laikraščių ir auginimo lietuviškos idėjos; 4) išduoti kas-met prigul bet geros įtalpos kalendorių, kurį žmonės noriai perka ir kurinomi po šiai dienai mes nemokame, ar nenorime pasinaudoti; 5) įtaisyti skaitymus, kaip miestuose, taip ir kaimuose, ką slapta sunku padaryti, užtat reikia išprašyti valdžios daleidimą, delko turime skaityti tik rankraščius, kurie dėl to siekio gali buti parašyti ir maskoliškomis raidėmis; 6) išduoti pigias populiariškas knygeles: neturint naujai parašytų išduoti pigioms knygelems darbus Duonelaičio, Baranausko „Anykš. Silelį“, raštus Antano iš Bugnų ir kitus; garbė p. Jankui, kuris jau pradėjo tą darbą; 7) pagerinti „Ukiniką“, nes pereinuose metuose jis de facto buvo išleidžiamas dėl inteligentų; ant žmogaus dažnai viešpatauja forma, šitai destisi su mumis išleidime „Ukiniko“: išleidome laikraštį, paskyrėme jam dalis, tai nors neturime atsakančių straipsnių, bet turime pripildyti paskirtas dalis ir paskui džiaugiamės rezultatais, žiurėdami, žinoma, tik ant paties Ukiniko, o ne ant to, kas jį skaito ir kaip jis naudingas dėl ukinikų. Jug pereinuose metuose jisai apart vardo ir žodžių „mėšlas“ ir t. y. mažai-ku ukinikiško turėjo. Musų ukiniką nepratę kitokių knygų apart maldakniūgių skaityti, juos reikia pripratyti, o delto su laikraščiu, taip-gi ir su knygėlėmis reikia jiems patikti kaip forma taip ir įtalpa. Vyrai, nuo kurių labjusiai priguli „Ukiniko“ vedimas, privalo susipažinti su kitų tautų praktika šitame dalyke. Teisybė, du numeriai šių metų, kuriuos aš turiu, jau rodo žingsnį pirmyn kaip formoje taip ir įtalpoje. — Išleidžiant knygeles ir laikraštį apart apšvietimo siekių turime akisė visuomet turėti siekį pakėlimo tautiškos idėjos; dėl šito paskutinio sieko naudinga, 8) turėti pas savę lenkiškas ir maskoliškos knygas, kurių skaitymas gali pakelti tautišką dvasę ir sušildyti širdį meile tėvynės ir artymo, ir tokias knygas duoti skaityti jaunoms asaboms, mokančioms lenkiškai arba maskoliškai.

P. Liutas.

Isz Latvijos.

Konversacijos vahrduica ar daudz maheitu latveesu palihdzibu H. J. Dravneeka izdota. Jelgavā 1891 gadā

(Enciklopedija su daug mokytų latvių pagelba H. J. Dravnieko išduota. Mintaujoje 1891 metuose).

Pirmomis latviškos enciklopedijos laidomis išėjus iš spaustuvės, sveikinam tą naują latviškų raštų veikalą, kuris mumis rodo, jog latviška kalba, vartojama žemesniuose tautos luomuose, laikraščiuose ir šiaip-jau knygose, taip sakant, išsivyniojo iš savo vystyklų ir tapo tautinės apšvaistos kalba, prie ko labjusiai prisidėjo mokėti latviai, jų kunigai ir Latvijos ir latvystės mylėtojai. Tokio reikalo reikalingumas aiškiai liudija apie dvasišką tautos veiklumą ir kalbos tobulumą. Iš tikro, didžio parangumo ir darbštumo reikia enciklopedijos sutaisimop. Tarp angštai prašviestųjų tautų, skaitomų milijonais, darbinikai veržiasi prie išdavėjų, ir tenai lengvai kilsta ertvus enciklopediški išdavimai keleriuose paveiksluose. Nors latvių tauta mažą, bet joje susirado apšėai darbinikų, už ką, prigul jai garbė. Prospektas apgarsino šitą 21 pastovių darbinikų, skyriamų pagal mokslų šakas.

1. Dėl latviškos istorijos — vyresnysis mokytojis J. Krodsneeks (išt. Kruodznieks), Maksvoj'. 2. Dėl latviškos mitologijos — lektorius J. Lautenbach's, Dorpate. 3. Dėl latviškų raštų istorijos — kunigs J. Sanders. 4. Dėl latviškos geografijos ir kartografijos — mokytojis Silinis, Rygoj'. 5. Dėl lietuviškos istorijos ir raštų — docentas E. Wolter's, Petraplyje. 6. Dėl maskoliškos istorijos ir raštų — mokytojis A. Swaigsne, Tukume. 7. Dėl iganniškos (estiškos) istorijos ir raštų — raštinikas Martynas Lappas, Rygoj'. 8. Dėl biograpijos — rėdytojas Aronu Matiss, Rygoj'. 9. Dėl mokslinyčios ir pedagogikos — nuo Vidžėmės pusės mokytojis Kaudsites Matiss, senam Peebalge, — nuo Kuršio pusės — mokytojis Teodoris Seiferts Lub-Ežere (Lub-Essern). 10. Dėl latviškos kalbos ir kalbamokslio — lektorius J. Welme, Moskvoj'. 11. Dėl latviškos muzikos — profesorius Jurjanu Andrejs, Karkove (Charkow). 12. Dėl latviškos žeimystės (teatra) — studentas M. Skursits, Rygoj'. 13. Dėl bylamokslio (jurisprudentia) — rėdytojas P. Stutschka (Stučka), Rygoj'. 14. Dėl ukinikystės — mokytas ukaziinis (agronomas) Bergu Janis, Aktirkvoj, (Achtyrka) Karškovo rėdyboj'. 15. Dėl vaistamokslio (medicinos) — Drš. A. Dirikis, Ogeri, Rygos paviete. 16. Dėl gamtos mokslo: a) gamtos istorija — mokytojis J. Kalnins, Vietalvoj' (Weetalwā, Feheln); fizika — mokytojis Bebru Juris, Palangos pregimnazijoje; kimija — studentas K. Widins, Ryjoj'. 17. Dėl galvijų vaistavimo — magisteris K. Freibergs, Duobelėj' (Doblen). 18. Dėl irtės — irmokytojis J. Breikschs, Manusholme (Rygoj').

Apart šių minėtų yra pirmoj, laidoj' dar sąrašas su 27 — tai dar ne visi — mokytų vyrų vardais, sušelpusių enciklopedijos rėdytoją kas rankrašėiais, o kas gera roda.

Tokiam spėkų ir triuso prisidėjimui tikrai atsitinka ir įtalpos sutaikinimas ir ištaisymas. Nieką nereikalingo nēr' įbrukta, ir nieko žinotino ar vėl nēr' praleista, o viskas paduota nors trumpai, bet aiškiai ir suprastinai,

Išėjusiose laidose — dabar jų yra — trys tarp visokių žinotinų straipsnių yra patalpīta daugelis ir apie vietinius daigtus. Užtat-gi tas svarbus veikalas taps vėrsme, užlaikančia žinias, geistinas ne dėl vienų latvių, bet dėl visų to krašto gyvėtojų, suprantančių vietinę kalbą; nes vietiniai dvarų, upių, miestų ir t. t. vardai yra paduoti latviškai ir vokiškai, ir adverniai: vokiškai ir latviškai. Vardai iš gamtos mokslo, abejojami nukalinimop atspandīti tankiai dar lotyniškai ir maskoliškai. Abrozėliai, įskverbti atsitinkamose vietose, dailiai ištaisyti. Kožna iš trijų išėjusių laidų tur po lakštą su pašalais: 1) visų tautų flagos, 2) anatomiški kuno žmogaus poviziai, 3) Afrika.

Atsikreipiant ant naudos, kokią atneš šis enciklopediškas veikalas, reik pripažīti, jog jis suteiks savo svarbingą įtekme kalbos sulaikimop ir dalinimop. Par tai ne viens gražus žodis ir išreiškimas, ištrauktas iš užmiršties arba vartojamas tiktai nekuriuose užkampiuose, taps visotiniai pažištamas ir ertviaus vartojamas; kits vėl žodis, buvęs savo statrašė žvylyuojas, gaus stamantų, nepajudinamą povizį. Atsivželgiant ant tokio minėtos enciklopedijos svarbumo, jo sudėtojai, tikimės, elgsis atsargiai priimdinėdami naujus žodžius ir išreiškimus.

Pirm septinerių metų mokslinis rygiškės latvių draugystės skyrius užmanė latviškoj' spaudoj' įveisti lotyniškas raides, paveidai į lietuvišką, dėdami uodegėles apačioj' tųjų, kurias mes ženklinam vīršum šakutėmis (ė, š, ž = e, s z). Čionai dar prigul samnīkščiai g, k, l, n, d, t, paprastai parbraukiami. Bet enciklopedijos išdavėjai prisitur visotinai spaudoj' dar tebevartojamų gotiškų raidžių su savotišku, pagal senovės, statrašū.

Knjgos išrėda gal tiktai suteikti garbę, jos išdavėjui, H. J. Dravniekui, ir spaudėjui F. F. Steffenhagen'ui, (abudu Mintaujoj'). Išlygos tos knjgos įgijimop yra prieimamos ir mažai turtingiems: skyrima laida kaštuoja 40 kapeikų, bet imant 12 laidų. t. y. per metus, prekė išneša 4 rublius su prisuntimu per žigunę; per trejus metus bus visas veikalas pabaigtas. Jai kas norėtų vienu kartu ant viso veikalo pasirašyti, tai tur užmokėti tiktai 10 rublių, kas yra ištiesn, pigū už tokį raštą. — Išėinant pirmai

laidai buvę pasirašusių apie 2000. Geidžiame kad sai butų teisybė, o ne išsiputęs atsisaukimas.

Išreikšdami savo džiaugsmą tokiam mūsų brolių latvių pasiēmimui, linkim nuoširdžiai jų pradėtam darbui geros išėigos. O prie to meldžiam Viespaties Dievo, idant Jis suteiktų Savo malone, kad ir lietuviai neilgai trukus įgytų sau tikrus įrankius dėl savo apšvietimo.

J. K. Š.

Žinios isz Lietuvos.

Rugojate ant stokos korespondeucijų iš maskoliškos Lietuvos, kaltinat mus visokiais būdais už neatsiuntimą jums jokios žinios nuo savės, bet, jaigu visiems, norintiems rašyti, sekasi kaip man, tai lengva suprasti priežastį tokio tylėjimo.

Jau ne vieną kartą prisirengiau ką nors rašyti, bet gerai pamislyjus, bloškiau plunksną šalyn, tarydama sav: gal palaukus dar kiek atsisiras kas nors gero, kuomi galėčiau pasidalīti, nes dabar tik vieni skundai ir vaitojimai — o žinoma, kad neverta tik vis skųstisi ir vaitoti, nės tuomi nieko gero nepadarysi, tik savo liudnumu ir nuliudimu galime apkartīti dušias ir kitiems.

Paskutininose metuose mažas pakulumas javų, ir žemos prekės jų, apsunkino neišpasakytai jau ir taip sunkų mūsų padėjimą, o jaigu prie to pridėsime dar mūsų neišmanymą ir neapsukrumą reikaluose ukės, stoką susipratimo tarp savės, dažnus vaidus ir bylas tarp giminių, o įpaė tarp brolių, draskančiųsi prie pasidalinimo turtų, palikusių nuo tėvų, ir ant galo užsitikėjimą žmonėms, kurie pasinaudoja iš lengvatkių, idant sav prikimšti kišenes su skriauda artymo — tai galėsime gauti tikrą nuomonę apie vargingas išlygas gyvenimo mūsų krašte.

Jau tik vienas p. Puzyna išėiulpė iš mūsų pavieto arti 200 tukstančių rublių. Jo dvaras parsidavė gegužio m., bet tie kurie jam paskolino, mažai tegavo, nės pinigai teko Vilniaus bankui. Jau žinote apie apsipaėiavimą P. kalinyje. Tas žmogus davė daug medegos dėl visokių kalbų apie savę. Sunku suprasti, kaip aus gali dar dabar atrasti garbintėjus savo pasielgimo, bet yra nemaž tokių, ne tik tarp bajorų, kurie nori (pagal žodžius rėdytės, patalpītų trečiame Nr. V.) apgīti savo brangų honorą prieš „chlopus“, bet ir tarp valsėcionių. Įpaė jo kaimynai labai jį myli ir gali; pati skaiėiau dainą, sudėtą per vieną ukiniką, kuriojie jis didei išaugština ir garbina P. ir jo veikalus, nemesdams ant jo jokios kaltybės, o jo įpuolimą į kalinį skaitydams už vieną nelaimę. Idant išaiskīti tokias sympatijas, išrokuosiu aš čion svarbesnius veikalus P. — tai dorus, kaip ir nelabus: tegul jo darbai kalba už jį patį.

1) Uždėjo pirmą mūsų krašte valsčionišką banką Vaškuose (Konstantinave). — Bankas tas per ilgus metus žmonėms padėjo iš nagų žydu išsisukti — bet ant galo P. pavogė iš jo 100 tukstančių rublių.

2) Uždėjo banką Panevėžyje.

3) Budamas jau maršalka, prikalbėjo gyvetojus pavieto sudėti pinigų ant realios mokslinycios. Surinkę reikalingą sumą pasirupino pastatyti triobą dėl tos mokslinycios Panevėžyje ir gavo įvelyjimą nuo valdžios atidengti ją.

4) Pinigai, kuriuos mes mokame dėl statymo tiltų, pataisymo kelių, tapo seniau visuomet su naudoti dėl tokių-pat reikalų rytinioje arba šiaurinioje Rusijoje. P. pareikalavo tų pinigų nuo valdžios dėl mūsų krašto ir pasirupino pastatyti tiltus ant Pivesos, Levenos ir Mušos.

5) Atidarė nemaž kromu mažuose miesteliuose, prisitraukdamas į draugystę kitus (kurie nieko niekados nepelnyjo iš to), idant išveržti prekystę iš rankų žydu — nors visą tavorą dėl tų kromų ėmė nuo žydo Kissino iš Panevėžio. Užsiimti pardavimu tuose kromuose samdė P. tik lietuvius, algas jiems mokėjo ir daug iš tų, kurie tarnavo kromuose P., buvo neturtingi vaikinai, o dabar užsidėjo patys kromus.

6) Uždėjo ant akeijų fabriką kaulinių miltų Panevėžyje, kur ar nemaž mnsiškių gavo uždarbį — ir ėionai darbininkai buvo visuomet užmokėti, bet kas turėjo akeiją, tai ta jam prapuolė.

7) Uždėjo molinę fabriką savo dvare, kur labai gražius pečius ir visokius puikius daigtus, kaip urnas ir vazas, lipydavo mūsų žmonės po užžiurėjimo dažnai iš užrubežio atvykusių meisterių. Išdarbius tuos siuntinėjo P. ant parodų ir, jaigu gerai atmėnu, Bruksellioje, ant parodos, gavo sidabrinį medalį. Truputį jau pramokę darbininkai ėmė ant tos fabrikos geras algas.

P. su žmonėmis visuomet gražiai apsieidavo, jaigu tik kam reikėjo rodos kokiame reikale, tai turėjo tik kreiptisi prie jo — o jis niekam neatsakydavo. Matydami tokį darbštumą ir gražų pasielgimą maršalkos, kiekvienas jam tikėjo ir skolino pinigų, kiek tik jam prireikė — dažnai gaudami vieton vekselio tik prastą raščiuką. Tokiu būdu prisisavino jis pinigų kelių našlių ir naclaičių ir daugelio kitų žmonių. Kur tie pinigai dingo, sunku dabar nuspręsti. Ar jis išlaidė juos ant visų tų kromų ir fabrikų, ar da turi kur nors paslėpęs? Ant to klausymo galės tik atsakyti ateiga. Išvažiodamas P. į Siberiją pranešė savo pažįstamiems, kad ten dirbs, idant uždirbtais pinigais išmokėts kolas, kurias jis ėion palieka. . .

Dvaru vis daugiau pereina į rankas rokiečių ir maskolių, nes mūsų bajorams nė kiek ne daleista pirkti žemės, o valsčionys ar uetur jau

tiesos nuo praslinkusių metų pirkti žemės daugiau kaip 40 desetinų. Vaškų parapijoje nupirko, kaip girdėti, valsčionys vieną dvarą, bet valdžia nenori pripažinti to pirkimo. Jaigu ponams, turintiems savo dvarus, sunku ant jų užsiturėti, tai ką kalbėti apie arendorius, kuriems reik da už žemę mokėti brangią arendą?

Viens dvarponis pabandė vieton už menkus pinigų parduoti javus, supenėti juos kiaulems, o tas pardavinėti į Liepoją, kur yra įrengta draugystė dėl supirkimo kiaulių ir pristatymo jų į Angliją. Pernai ta draugystė nupirko daug tų gyvulių, mokėdama už gyvus po 8 kap. už svarą, ir prižadėjo rudenyje už tokią-pat prekę paimti kiaulių, kiek tik bus.

Užaugino ans dvarponis daugiau kaip 400 kiaulių, kurių dabar minėta draugystė nepaėmė, nės, kaip sako, nereikalauja: kiaules reikėjo iš tos priežasties maitinti per visą žiemą, nes nėkas jų nupirko, ir dabar da nėra kur jų padėti. Tokiu budu tas dvarponis vieton pelno, nemaž pradangino, nės ir javų nepardavė, ir nežiuo da pats, ką su tokia gauja kiaulių padaryti.

Žmonių visuomet daug bėga į Ameriką ant ūdarbių, bet su noru pagrįžt vėl kada nors į tėvynę, ir nemaž grįždavo atgal, bet dabar jau daug išsikelia su visoms giminėmis į užmarį, atsisveikidami ant amžių su tėvyne. — Bet žydu vis daugiau išeina.

Paskutiniame laike buvo daug lindnų atsitikimų, iš priežasties neatsargumo. Linkavos parapijoje, kaimoje Lumbel, viens vaikinai, šešiolikos metų, nusipirkęs kokį ten seną surudijusį pištalieta, pabandė iš jo šauti. Kaip tas tuojaus neiššovė, tai vaikinai apgrėžė jį įsave, idant žvilgterėti į vamzdį ir persitikrėti, ar užkimštas. Toje pačioje valandoje pištalietas iššovė tiesiog vaikinui į kaktą ir užmušė jį.

Parapijoje Podairžio viens senelis turėjo rankoje užprovytą puoką su atlaužtu gaidžiuku, prieš jį atsistojo, šnekėdama su juomi jo marti, pirštai senelo kas-žin kaip ten užkliuvo, ir puoka iššovė, varydama visus šruotus marčiai į šoną. Laimė dar, kad šuvis nuėjo kaip tai ne tiesiog į moteriškę, bet daugiau į šalį, taip kad šruotai negiliai įlindo ir lengva buvo juos išimti.

Rampėnų parapijoje viens lesvinčius (girių urėdūnkas) e idamas per mišką griuvo atsiremdamas ant galo puokos, ir ta paršovė jam delną ir nutraukė du pirštu.

Toje pat parapijoje viens arendorius, senelis sepytnių dešimčių metų, grįžo raitas namon. Pagrižęs nulipo nuo arklio, pametė vadeles, bet negalėjo ištrankti vienos kojos iš kilpos, arklys pasibaidė — senelis griuvo angšniškas. Arklys

bėgiodamas po kiemą, traukė paskui savęs už vienos kojos užkliuvusio kilpoje senelio ir užkliudė jį aut grebėsto, katro vienas galas buvo prisalęs prie žemės. Grebėstas tas perdurė nelaimingą žmogų kiaurai nuo nugaros iki krutinei. Po trijų dienų baisių kančių numirė anas senelis.

Bitė.

Maskoliu barbarybės.

(Sutruauka kun. Burbos kalbu, laikytu Baltimorėje 5 d., Philadelphijoje 7 d. Gegužio.)

Pavirsčiau į girios gegelę,
į pilkają antelę.
Per girėlę lėkčiau, per
marelę plaučiau pas savo
močiutę.

Iš tos mūsų senobinės dainos žodžių, užsilaikiusių ir po šiai dienai burnose mūsų žmonių, matyti aiškiai, kad mūsų prabočių prabočiai, nors savo atsitolinimą nuo tėvynės matydavo likime, vienok trokšdavo į savo tėvynę pargrįžti ir tenai savo kaulėlius paguldyti. Ir mes šiandien gyvename toli — toli nuo savo tėvynės, iš kurios mus išvarė vargas ir trukumas duonos kėsnio, vienok mes, papuolę į šią liuosybės žiamę, tarsi užmirštame vargus ir persekiojimus, kokius patys kentėjome ir kokius dabar kenčia mūsų broliai po maskoliumi.

Priminkime nors trumpai mūsų brolių, vargus ir persekiojimus po maskoliumi lietuvystės ir katalikystės dalykuose, gal ne vieno širdis susigraudins. Juk maskolius kaip katalikystę, taip ir lietuvystę baisiausiai persekioja, kada-gi katalikystė nepaniekina žmonių kalbos ir jų papročių, nėra žmonės, atsizadėję savo kalbos ir papročių, prisitraukti prie schizmos, prie kurios maskolius jau daug vietose su nagaika ir kitais kankinimais daugelį žmonių privertė. Todėl tą dalyką gerai supratus žiamaičių vyskupas Valančiauskas ragino savo vyskupystės kunigus, idant parapijose garsintu Kristaus mokslą lietuviškoje kalboje ir, kas turi gabumą ant rašymo, rašytų lietuviškas knygas dėl pasiskaitymo ir apsišvietimo tikėjime dalykuose žmonėms, o ir patsai tame dalyke buvo pirmutinis, kurio raštus ir po šiai dienai su didžiausiu pamėgimu žmonės skaito. 1864 m. per maskolių valdžią tapė uždrausta spausdinti lietuviškai lotyniškais raidėmis. Tada darbštusis ir uolusis vyskupas iki savo amžiaus galo spaudino raštus Prusuose, kur ir po šiai dienai Lietuvos raštininkai siuncia savo veikalus dėl atspausdinimo, arba į Ameriką. Žinoma, skaudi tai yra blėdis dėl mūsų tautos, nėra knygos su vargu persliauzia į Lietuvą per maskolių rubežių, vienok jas skaito žmonės daugiau nėg pirm 10 metų atgalios, nors už kozną knygėlę užmoka penkeriopus pinigus, kaip kad būtų verta atspausdinta Lietuvoje arba ir pačioje Maskolijoje. Negana to, žmonės, skaitydami lietuviškus raštus, turi labai saugotis, kad nepapulti į maskolių nagus. 1883 m. vienas Žaslių parapijos (Trakų pavieto, Vilniaus rėdybos) vaikinai, pas kurį policija netikėtai užtiko lietuvišką laikraštį, turėjo užmokėti 10 rublių štriupos ir kalėjime atėdėti kelias sąvaises su prizadėjimu daugiau nebeskaityti lietuviškų laikraščių ir knygų. 1885 m. Daugeliškio parapijoje, Švenčionių paviete, uriadnikas važiuodamas vieškeliu patėmyjo piemenę skaitant kokią ten knygėlę. Atradęs, jog lietuviška (Mojaus knygutė), knygėlę atėmė ir mergaitę pasodino į kalėjimą ant trijų dienų. 1886 m. Paniamunėje (Suvalkų rėd.) per atlaisdus

susirinkus didžioms minioms žmonių po dievmaldystei keli žandarai atsistoję prie bažnyčios durų, o kiti prie vartų, atimdinėjo varu nuo žmonių lietuviškas maldainges. 1889 m. laike Sekminių švenčių maskoliai sudegino 20 padų lietuviškų knygų. Šį metą (1891) nuo 13 dienos mėnesio Kovo per kelias dienas Vilniuje degino lietuviškas knygas, atimdinėtas nuo žmonių Lietuvoje. Vienus viršus (apdarus), nuplėstus nu maldaingių, pardavė žydams už 2.000 rublių. Tai galima suprasti, kokia daugybė buvo tenai lietuviškų knygų. Privesčiau dar daug — daug paveidžių faktų apie terionybę maskolių, bet, man ding, bus gana dėl persiliudyjimo, kaip žvėriškai maskolius apsieina su lietuviais, kurie, maskolių valdžios nelaužydami, trokšta tik savo prigimtoje kalboje nors Dievą garbinti; neturėdami savo tėvynėje knygų, parsigabena jas iš Prusų arba iš kitur, o maskolius atimdinėja ir degina jas. Žmonės, pas kurinos randa knygas, apštruopuoja ir kalėjiman sodina, o kunigus, prisilaikančius karštai prie katalikystės ir lietuvystės, išgabena tai į Siberiją, tai į gilią Maskoliją tarp nožmių kacapų gyventi, be kunjgystės pareigų pildymo.

Alvienu tauta pasaulėje turi savo mokslaines — tą žydinį apsišvietimo, kaip tikėjimo, taip ir tautos dalykuose. Berods, pirm kelių dešimčių metų ir Lietuva jas turėjo, bet maskolius jas visas panaikino, o į jų vietą užvedė savo maskoliskas, dėl sumaskolinimo ir supravoslavavimo mūsų tautos. Šiandien beveik kožnoje parapijoje yra užvestos pradinės mokslainės, vadinamos „narodnyja učilišča“. Mokinausi ir aš toje mokslainėje keliatą metų, bet nieko negalėjau išmokti, nesuprasdamas maskoliskos kalbos, pakol tėvas nepasamdė del manęs mokytą lietuvi. Todėl ir nedyvai, kad šiandien tos mokslainės yra jau pustuščios, nėra tėvai, aiškiai suprasdami nenaudingumą tų mokslainių, kada yra prispiriami į tą mokslainę leisti savo vaikus, tai užmoka učiteliui ant metų rublį arba ir daugiau, idant vaikai būtų liuosi nuo kankinimo su maskoliska kalba. Tėvai, neturėdami dėl savo vaikų pradinių mokslainių prigimtoje kalboje, pasamdo ant žiemos kokį seną žmogų, kurs mokina vaikus skaityti, rašyti ir katekizmo. Bet ir čia turi būti labai atsargus. Antai pirm kelių metų Šiaulių parapijoje (Kauno rėd.) „ziemos laike“ policija užėjo kaime netelį ubagą vaikus bemokinant lietuvišką poterių ir katekizmų. Tuojaus tapė pristatytas Šiauliuosna ir uždarytas kalėjime ant kelių mėnesių, o vaikų tėvas užmokėjo korą. Senelis, kalėjimą apleisdamas, turėjo prisiekti prieš maskolius, kad daugiau nebeužsiimdinės mokinimu vaikų su lietuviškais poteriais.

Kada pažvelgsime ant panaikintų klostorių, ant atimtų bažnyčių, iš kurių vienas pavertė į cerkves, kitas į kazarmes, trečias sugriovė, o jų šventus daigtus išdraskė, arba išsvaidė, arba koks maskolpalaišis juos pardavė žydeliui del kupčystės, tai žmogui ant vieno pamislyjimo skruostai apsilieja ašaromis. Jau iki šiai dienai maskolius visus klostorius išdraskė Lietuvoje, jų turtus pasisavindamas, o zokonikus išvaikydamas po svieta. Tiktaiko liko trys: Grodne, Aglone ir Kretingoje. Į tuos tatai klostorius maskolius uždaro kunigus, kurie driso apkrikštyti unitų kudikų, neatgiedojo maldos po mišių už sveikata ir gerą pasekmę caro, driso apsilaukyti ant atlaidų į kitą parapiją be pašporto, driso be žinios policijos bažnyčioje arba aplink ją pataisyti menkiausiai daigta, apleido skaitę pamokslus is knygos per gubernatorių paskirtos, pasidrasino rašyti gromatą į užrubežę pas savo draugą nors asabiškuose reikaluose, etc. Ne gana to, kunigas be pavelyjimo policijos negali nuo savo parapijos prasišalinti nei ant kelių adynų

dēl atlikimo savo asabiškų reikalų. Štai dēl užtvirtinimo savo kalbos parodau kvitanciją, gautą nuo Kaltinēnų (Švencionų pavieto, Vilniaus rėdybos) „pristavo“: „N 45. Maja 25 dnia 1886 hoda. Ot nastojatelia Labanorskoha, kostela ksendza Burby, štrafa za samovolnuju otlučku v Daugeliški pnatnecat rublei. Pristav Hrihorowic.“ Kiek maskolius panaikino katalikiškų bažnyčių Lietuvoje, šiadien beveik per sunku suskaičiuoti. Pirm kelių dešimčių metų Vilniaus mieste buvo bažnyčių apie 30, o dabar yra tik 17, iš kurių dar po kelių metų toliau gal liks tik kelios. 1864m. maskoliai uždarė ir apvertė ant cėkvės gražią Paberzių (Vilniaus pav.) bažnyčią. Čia varu vertė žmones prie pravoslavijos, prizadėdami nuo caro daug pinigų ir dikčiai žiamės tiems, kurie nesipriešius tapti stačiatikiais. Kada žmonės ir ant prizadų buvo atšalę, tada vienus rykštėmis pliekė, kitus į šulinį metė, trečius kalėjime kankino, kitus vėl išsaudė arba iškorė ir visokiais žvėriškais budais kankino. 1871 m. Rugsjučio mėnesyje maskoliai pribuvo uždaryti ir sudrašyti bažnytėlę Kiauklių (Vilniaus paviete). Apsukuje gyvenantieji ukinikai supuoLė ir neįleido į bažnyčią maskolių. Tada pribuvo penkios rotos kareivių, atsiveždami su savimi keturias pučkas. Pirmąją iš antrąją dieną kareiviai, eidami eilėmis, durtuvus sustatė — spaudė žmones, neturinčius nei pagalių, nei stripų, nei akmenų, nei kirvių. Vienas vyresnysis grobė merginai už kručių taip žvėriškai, jog tasis atplešė nuo kuno, o nevieną žmogų į smert durtuvu nudurė. Bene tame pačiame mete labai dailią bažnyčią Dukštuose (Vilniaus pav.) maskoliai atėmę apvertė ant cėkvės, o kunigas tos bažnyčios, kaip įstatytojas ir papuoštojas, iš širdies gėlimo trumpame laike pasimirė. 1886 m. Gardyno rėdyboje uždarė dvi bažnyčias. Tuose pačiuose metuose išdraskė be pagailos Kenstaičių (Kauno rėd.) bažnyčią. Kaip žmonės ją norėjo apginti ir kaip maskoliai žvėriškai apsiėjo su žmonėmis, besimeldžiančiais bažnyčioje, juos laukan išsvaidydami ir knutais mušdami (ne vienas žmogus, o labiausiai moteriškos nuo tokio plėkimo ir gyvastį pateriojo), tai žmogui, pamislyjus apie tai, neišpasakomas skausmas perduria širdį. Juk tikt per žmonių kraują maskolius išdraskė Kensteičių bažnyčią. Šį metą neperseniai nuo vyriausybės maskolių tapė užklausti klebonai apie bažnyčias: ar seniai pastatytos ir keno kaštais? Ant statymo ar buvo pavelyjimas nuo maskolių? Iš tokio užklausymo gal ne vienoje parapijoje teškės žmonių kraujas prie uždaryme bažnyčių.

Tatai matome aiškiai, jog terioniškasis maskolius baisiausiai mus persekioja kaip lietuvystės, taip katalikystės dalykuose: nevalna mums savo kalbojėknjū ir laikraščių turėti, nevalna mokslaines uždėti, nevalna bažnyčia užlaikyti, nevalna prigimtuje kalboje ir pati Dievą garbinti, kuris visų tautų yra tėvas, o kurį maskolius nori lietuviai iš širdies ir atminties išrauti, o jo vietoje pasodinti terioniškąjį carą. Lietuvis Lietuvoje negauna menkiausio urėdo, dėlto kad katalikas, nėra maskolius prisijūčia Lietuvon urėdinjūkus iš Maskolijos, valkatas, beje: arkliavagiū, žmogžudziūn, paleistuviū, etc. kurie ištvarkina musų žmones. Todėlgi mės, gyvendami šiadien liuosybės žiamėje, turime pasirūpieti kuomi išgalint gelbėti savo brolius, vargstančius ir vaitojančius po maskoliaus jungu. Tama dalyke turime prisizūrėti airiams ir kitoms tautoms, kurios gyvendamos Amerikoje, šelpia savo tėvynę; turime nebūti kurčiais ant šauksmų ir skausmų musų brolių, tėvynėje kankinamų. Pirmiausiai turime kožname kampe

lietuviškas kuopas, o tos kuopos vieną drutą kuopa (susivienyjimą), kuri galėtu atlikti reikalingus žigius dēl aimauojančios tėvynės ir skėstančios marėse terioniškų carų. (Vienybe Lietuvai)

Szis-tas.

1889 metuose Kauno rėdyboje šie lenkiški laikrašciai buvo išrašomi: Gazeta Swiateczna — 229 egz., Kraj — 226. Przegląd katolicki — 190, Wiek — 174, Biesiada Literacka — 140 ir t. t., žodziu sakant, lenkiškų laikraščių tuose metuose Kauno rėdyboj buvo išrašyta 34 — o egzemplorių skaitlius buvo 2266. — Iš gudiškų laikraščių daugiausiai buvo išrašita „Sviet“ ir „Novosti“. —

Vis tai duoda mums progą atsižinrėti ant to, kiek tikroji Lietuva kasmet išleidžia pinigū del paturėjimo lenkiškos ir rusiškos rašlavos. — Jaigu vienoj Kauno rėdyboj buvo išrašita lenkiškų laikraščių 2266 egz — tai tikiu, jog visoj Lietuvoj tikrojoj, kame žmonės lietuviškai kalba, buvo išrašyta mažiausiai — tai dnyk daugias — o tai apie 4,500 egz. Nesgi kožnas egzemplorius ant metų kaštūja, vidutiniškai imant, 10 rb. — tada kasmet iš musų krašto į Varsavą išsisiūnsia apie 45,000 rb . . . Ar-gi negeriaūs butų tuos pinigū apversti ant lietuviškos rašlavos. — Tai vis vaisius baisio musų krašto sulenkinimo . . . Ant to vaisiaus nuo Lenkmečio metų Lietuva jau išdavė apie pusantro milijono rublių . . . Tai brangus vaisius!! . . . Viengenciai, norint syki susipraskite ir atpraskite norint po truputį nuo aukavimo svetimiems dievaiciams! . . .

Pradžioj mokslo metų 1889-1890 Kauno rėdyboj buvo vidutinių mokslinyciū 5, o žemesnių 225. Gimnazijose ir realinėj mokslinycioje studentų stačiatikių arba pravoslavnų buvo 225, katalikų 486, protestantų 40, žydų 120 ir kitų tikėjimū — 4 . . . Žemesniosios mokslinycios skaitė 10513 berniukų ir 1374 mergaicių, kurių didžioji pusė, nes 745 buvo iš žydukių sudėta, katalikių gi tebuvo 300. Mokslinyciose cerkaunoparakvijiskose mokasi 700 berniukų ir 306 mergaitės — iš viso 1006 vaikai. —

Mokejo už „Varpa“ bei „Ukininka.“

Volm. už Varpą Ukiniką 7 rub. —
Ascher & Com. už Varpą 1,50 Mk.
Eigneris — „Ukiniką“ 1,50 Mk.

Įtalpa. Priverstinas laukymas mokslaviečių. J-a. — Pagieža. V. K. — Trumpa apžvalga archeologiskų tyrinėjimū. J. Bitaitis. — Priežastys išnykimo baudziavū Maskolijoje. Joniškis. — Audiatur et altera pars. St. — Dalyke platinimo apšvietimo. P. Liutas. — Iš Latvijos. J. K. Š. — Žinios iš Lietuvos. R. — Maskolijū barbarybės. Kn. Burba.